

Taitoa käsittämässä

Taiteen kandidaatin opinnäyte

Iiro Tujula

Ohjaaja: Minna Haveri

Aalto-yliopisto

Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu

Taiteen laitos

Kuvataidekasvatus

2013

Tekijä Iiro Tujula

Työn nimi Taitoa käsittämässä

Laitos Taiteen laitos

Koulutusohjelma Kuvataidekasvatuksen koulutusohjelma

Vuosi 2013

Sivumäärä 47

Kieli Suomi

Tiivistelmä

Tutkielma tarkastelee taitoa oppimisprosessin kokemuksen kautta. Tutkielmassa olen asettanut itseni opettelemaan tekniseen työhön kuuluvia taitoja. Prosessin kautta avautuneiden kokemusten systemaattisella tarkastelulla olen pyrkinyt selventämään taidon määritelmää. Tutkimuskysymyksenä olen esittänyt "Mitä taito on ja millainen on sen oppimisprosessi?" Tutkielma lähestyy tutkittavaa ilmiötä fenomenologisen menetelmän avulla, jossa tarkastelun keskiöön nousee oppimisprosessissa koetun systemaattinen analysointi. Tutkija ja tutkittava on tutkielmassa sama henkilö.

Taidon oppimisen kokemusta tarkastelemalla pyrin kuvailemaan ja tekemään selkoa yhdestä yksittäisestä taidon kokemuksesta, pyrkien tätä kautta ymmärtämään taidon määritelmää myös yleisenä. Tutkielmassa uskon, että yksittäisestä on löydettävissä jotain yleistä. Tutkielmani lähtökohtana on kyseenalaistaa itsensä selvä määritelmä taidosta ja se lähestyy sitä oman kokemuksen kautta. Tutkijana uskon, että henkilökohtaiset kokemukset heijastelevat kuitenkin myös yleisestä, ja sitä kautta uskon tutkielman kertovan myös taidon yleisestä määrittelystä. Tutkielmassa nousee keskeiseksi fenomenologisen analyysin perusteiden määrittely. Fenomenologia toimii tutkielmassa välineenä myös oman opettajuuden hahmottamisen välineenä. Fenomenologisen menetelmän avaamisen jälkeen tutkielma tarkastelee tutkijan itsensä kohtaamaa oppimisprosessia ja avaa sen tuomien määritelmien kautta taidon käsitettä yleisemmin tarkasteltavaksi ilmiöksi ja kokemukseksi. Lopuksi pohdin fenomenologian suhdetta opettajuuteen.

Avainsanat osaaminen, tekninen työ, fenomenologia, kuvataide, taitotieto

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
2 Teoreettinen tausta	7
2.1 Tutkimuskohde	9
2.2 Esiymmärrykseni kriittinen reflektointi	10
2.3 Aineisto	12
2.4 Fenomenologinen menetelmä	13
2.5 Sulkeistaminen, reduktio ja Époque	18
2.6 Pyrkimys tietämättömyyteen ja kypsään fenomenologiaan	20
2.7 Kuvailun keinot	21
3 Töihin ryhtyminen	22
3.1 Päämäärän hahmottamisesta	23
3.2 Etsimässä reittiä kohti päämäärää	24
3.3 Reitin kahlaaminen jo osattua soveltamalla	27
3.4 Reitin läpäiseminen vahingossa?	28
3.5 Hyvin opastettu on vasta puoliksi kuljettu	29
3.6 Vain reitin kulkemalla saavuttaa päämäärän	31
3.7 Katse takaisin, kohti synteesiä	34
3.8 Miten reitti rakentuikaan?	35
3.9 Osaanko nyt reitin?	37
4 Tutkielman arviointi	39
4.1 Fenomenologiasta ja sen suhteesta opettajuuteeni	39
4.1.1 Taito kokemuksena ja pohdittuna käytänteenä. Mitä hyötyä?	40
4.2 Tutkimuksen onnistumisesta	42
Lähdeluettelo	45

1 Johdanto

Tutkielmani lähtökohtana on hyvin henkilökohtainen kokemus. Tämän kaltainen kokemus on varmasti jokaiselle tuttu. Kyse on taidosta ja sen oppimisesta. Ensimmäinen selkeä ja jäsenneily muistikuvaa taidon opettelusta sijoittuu lapsuuteeni. Olin varmaankin noin neljaviisi vuotias, kun muistan piirtäneeni isoveljen kanssa lelufiguureja huoneemme lattialla. Huomasin, kuinka hän osasi piirtää näkemänsä, mutta minä itse en hallinnut kynäni jälkeä. Harmistuinkin tästä ja isäni saapui lohduttamaan. Hän otti kynän ja paperin ja alkoi opettaa minulle, kuinka hahmo piirretään. Hän selosti kuinka tulisi katsoa, mihin suuntaan kädet osoittavat, minkä muotoinen on pää, mitä yksityiskohtia tarkkailla. Muistan selvästi kuinka seurasin innostuneena selostusta ja kuvaa, joka pikkuhiljaa muodostui paperille ja näytti siltä miltä kohteensakin. Havainto ja motoriikka tukivat täysin toisiaan. Tämän jälkeen muistan selvästi alkaneeni piirtää paljon mallista. Koin selvästi oppineeni piirtämään nimenomaan mallia hyödyntäen. Tästä edes kokemukseeni kuului taito – koin osaavani piirtää, edes jossakin määrin. Ja tuo taito leimasikin lapsuuttani hyvin vahvasti. Ehkä juuri tuon taidon ohjaamana olen ajautunut tähän tilanteeseen, jossa nykyisin olen kuvataidekasvatuksen opiskelijana.

Tästä kokemuksesta alkaen olen pitänyt taitoa tärkeänä. Taidolla olen kyennyt luomaan haluamiani asioita. Taitoon on myös liittynyt vahva tunne läsnäolosta. Piirtämällä ja piirustustaidolla olen luonut tarkastelun tavan ympäröivän maailman hahmottamiselle. Kuten Antero Salminen (1988, 52) ilmaisee, lapsi keksii maailman uudelleen. Piirustustaidolla olen rakentanut kehollisen väylän maailmassa olemiseen ja sen reflektointiin – kokemuksen maailmassa olosta. Piirtäessä olen usein myös uppoutunut vain tekemiseen, unohtanut kaiken muun.

Tämä olemassaolon näkökulma tekee taidosta ja sen käyttämisestä, taitamisesta, mielenkiintoisen. Kuinka opimme taitamaan jotakin? Mitä taitoa oppiessa ja taitaessa tapahtuu? Miten se muuttaa käsityksiämme? Miksi taito ja tunne taitavuudesta antaa niin paljon? Miksi edes ylipäänsä opettelemme taitoja? Mitä taito oikeastaan on?

Taitamisen ja taidon tarkastelun voisi hyvin liittää englantilaisen taiteilijan, Eric Gillin (1983, 107) määrittelyyn työkalun ja koneen erosta. Gillin mukaan työkalut ovat instrumentteja, joiden avulla teemme asioita. Koneet ovat laitteita asioiden valmistamiseen itsenäisesti.¹ Ero on ihmisen roolissa osana prosessia. Ihminen on itsessään käyttäjä, jolla tulee olla taito työkalun hallintaan. Kone taas kykenee valmistamaan ennakolta määritetyn esineen tai asian automaation avulla, ilman taitavaa käsittelijää.

Vastaavasta asetelmasta, ihmisen ja kohteen kanssakäymisen tavoista, on aiemmin kirjoittanut Martin Heidegger (1927, 96) teoksessaan *Oleminen ja aika*. Kirjoittaja havaitsee kreikankielen määritelleen toiminnan aina (taitavaksi) kanssakäymiseksi jonkin kanssa. Kreikan kielen sana *πρᾶγμα*, *pragma*, toimi, asia tai olio, on johdannainen sanasta *πραξις*, *praxis*, (suom. toiminta). Asia tai olio on olemassa vain suhteessa toimintaan, ja oleminen on taitavaa kanssakäymistä. Nähdäkseni Heidegger näkee toiminnan paljon laajempänä ilmiönä kuin vain esineen käsittelynä. Toiminta on kokemisen ja olemisen tavan rakentamista. Nimenomaan taidon oppimisen prosessi avautuu tätä kautta mielenkiintoiseksi kysymykseksi koko ihmisen olemassaolon tapojen kannalta. Mitä oikeastaan taitoa oppiessa tapahtuu? Millä tavalla taito on olemassaoloa suhteessa ympäristöön? Miten taidon käyttäminen vaikuttaa ihmiseen?

Ranskalaisen kuvanveistäjä Auguste Rodin (1922, 127-129) tuo ilmi haastattelukirjassaan *Taide esiin huomion*, kuinka jo tuon ajan yhteiskunnassa työnteko nähtiin epämiellyttävänä ja pakollisena "olemassaolon lunnasrahana". Hän huomauttaa, että todelliset taiteilijat ovat lähestulkoon ainoita ihmisiä jotka tekevät työtään mielellään – ja ovat siksi arvokkaita, ja tästä asenteesta jokaisen työntekijän tulisi ottaa oppia. Ihanteena Rodin piti ajatusta, jossa taiteilijan tavoin tehty työ olisi elämän tarkoitus jokaisella työntekijällä. Olisi taiteilijakirvesmiehiä,

¹ "The real distinction between tools and machines (...) is that tools are instruments by means of which we do things, but that machines are instruments for making things." "Anything is a machine in so far as you help it rather than it you." (Gill 1983, 107.)

taiteilijamuurareita, taiteilija-ajureita... (Rodin 1922, 127-129.) Pidän ajatusta edelleen aiheellisenä. Etenkin kun varsinaisen raskaan työntöön on sittemmin korvannut tietotekniikka ja ihmisten konkreettinen kosketus tehtävään työhön on muuttunut yhä abstraktimmaksi.

Usein taitoa käsittelevissä kirjoituksissa ymmärretään taidon olevan hiljaista tietoa (engl. tacit knowledge, Polanyi 1967). Taidosta kirjoitettu kenttä on monitasoinen ja useiden eri filosofisten tarkastelutapojen kautta hahmoteltu. Ilkka Niiniluoto (1992, 8) kirjoittaa, kuinka taidon filosofia kattaa sellaisia ongelma-alueita kuin *teon teoria*, *tekniikan filosofia*, *taiteen filosofia*, ja *urheilun- sekä liikunnan filosofia*. Taito elää käsitteenä myös logiikassa ja tieteenfilosofiassa (*ajattelun taitona*), etiikassa (*elämisen taitona*), politiikassa (*hallitsemisen taitona*), rakkauden filosofiassa (*rakastamisen taitona*) ja kasvatustieteenfilosofiassa (*taitojen opettamisessa*) (Niiniluoto 1992, 8.) Tutkielmassa mielenkiintoni ja näkökulmani keskittyy nimenomaan viimeiseen.

Käydystä keskustelusta välittyy kuitenkin ainakin yksi yleinen tekijä: yhteisymmärrys siitä, että taito sisältää jonkinlaista tietoa: kirjoitetaan hiljaisesta tiedosta, tiedosta kädessä (Merleau-Ponty, ks. Ylieskola 2005), know how ja know that jaottelu (Ryle 2000, 28), näkemys taitotiedosta ja tietoataidosta (Niiniluoto 1992, 51-57) sekä tiedon jako eksplisiittiseen ja kognitiiviseen tai implisiittiseen tietoon (Nonaka & Takeuchi 1995). Leena Kaukinen (2003) on kirjoittanut käsityötaidosta, jossa ihmisen rooli on ominainen ja määräävä piirre verrattuna insinööritaitoihin (2003, 313-314). Tutkielmani ei kuitenkaan tarkastele yleistä taidosta käytyä keskustelua. Kuitenkin se tarjoaa näkökulman yhteen kokemukseen ja käytänteeseen osana taidon ilmiötä ja sen keskustelun verkostoa. Tässä keskustelussa hiljaisen tiedon käsitteellä on keskeinen asema.

Myös Juha Varto (2011, 17-32) on käsitellyt taitoa, esimerkiksi esittelemällä taidon merkitystä taidekasvatuksen historiassa. Artikkelissaan Taidepedagogiikan käytäntö, tiedonala ja tieteenala: Lyhyt katsaus lyhyen historian juoneen, Varto huomauttaa, kuinka taidekasvatuksen käytäntöjen monitasoinen, ristiriitainen ja matriisimainen rakenne ovat aiheuttaneet tarpeen tutkimukselle ja uusille tutkimuskysymyk-

sille (Varto 2011, 22). Tutkielmassani tutkimuskysymykseni kuuluu, mitä taito on ja millainen on sen oppimisprosessi? Tarkastelen taidon oppimisprosessia fenomenologisen analyysin avulla, kohdistuen kysymyksen kokemukseni tarkasteluun. Uskon että fenomenologinen tutkimus voi olla osa tätä nimenomaista taidekasvatuksen tieteenalaa ja tutkimusta jossa taito ja tieto kohtaavat koettuina.

Hiljainen tieto näkyy myös esimerkiksi Otto Salomonin kehittämässä slöjd-pedagogiikassa, jossa opettajan tarpeetonta osallistumista prosessiin on vältettävä oppilaan omien oivallusten kehittämiseksi (Adamson 2010, 14). Salomonin oppi on sisäistetty myös Suomen kouluopetukseen. Ehkä tätä kautta on minuunkin sisäistynyt ajattelun malli taidon hiljaisesta ja sanattomasta oppimisesta, joka toteutuu prosessissa, jossa oppilas pätkäilee omatoimisesti halutun päämäärän saavuttamiseksi. Taitoa ja taitavaa tekemistä ei ole käsitelty, eikä se ole ilmennyt muutoin kuin henkilökohtaisena kokemuksena prosessissa - onnistumisen tai epäonnistumisen, taitamisen tai taitamattomuuden tunteina. Tätä on lopulta indikoinut koulutyöstä annettu numeroarviointi. Taito on tullut näkyväksi, mutta ei todella ymmärretyksi tai käsitellyksi.

Voin nähdä tämän heijastuvan nykyisin niin omaan oppimisprosessiini, että myös ennen kaikkea opettamiseeni. Miten ja milloin käytän termiä taito opettaessani yläasteella? Taitavan tai taitoa vaativan prosessin sanallistaminen ja kuvailu on vaikeaa ja usein sorrun pitämään sitä itsestäänselvyytenä. Mutta juuri siksi, ja oman opettajuuteni kannalta, koen tarpeelliseksi sen perusteellisen tarkastelun. Olen suunnitellut suorittavani kuvataideopettajan pätevyyden rinnalla teknisen käsityön opettajan pätevyyden. Sitä kautta taidon rooli ja käsillä tekemisen merkitys nousee edelleen entistä tärkeämmäksi ilmiöksi.

Haluankin taiteen kandidaatin tutkielmalla selventää käsitystäni tästä itsestäänselvyytenä ottamastani ilmiöstä. Mistä puhun, kun puhun oppilaille taitavasti tehdystä, taidon opettelusta tai taidokkaasta työkentelystä? Mitä sillä edes tarkoitan, ja mitä vaatimuksia oppilailleeni asetan? Kuinka opetan sitä, kun en edes tiedä mitä se oikeastaan on? Millaisiksi koen taidon ja taitavan kokemuksen? Mitä ymmärrän pro-

sessista ja mitä merkityksiä sille annan?

Pyrin vastaamaan tutkielmassani tähän omassa kokemuksessani sijaitsevaan perustavanlaatuiseen tietoaukkoon. Koska olen tuleva taito- ja taideaineiden opettaja, pidän määrittelyä tärkeänä. Tutkimusmenetelmäkseni valikoitui fenomenologinen tutkimus, jonka päämääräksi Timo Laine (2010, 33) kuvailee jo tunnetun tekemistä tiedetyksi. Tutkimus pyrkii tekemään tietoiseksi ja näkyväksi sen, minkä tottumus on häivyttänyt huomaamattomaksi ja itsestään selväksi, tai mikä on koettu mutta ei vielä tietoisesti ajateltu (Laine 2010, 33).

Taiteesta ja sen terminologian sekä sisällön määrittelystä on kiistelty kautta aikain, mutta onko taito jäänyt paitsioon? Vaikka nimeämme kokonaisen oppiaineryhmän näillä sanoilla, tiedämmekö todella, mitä tarkoitamme, ja tarkoittammeko sitä, mitä todella koemme? Ainakaan pelkkä nimi ei voi perustella opetukseen muodostuvia merkityksiä. Onko puhe taidosta ollut jollakin tapaa niin itsestäänselvää, ettei puuta ole nähty metsältä?

Haluan johdantoni lopuksi esitellä katkelman, jota myös Siukonen lainaa kirjassaan *Vasara ja hiljaisuus* (2011, 58). Siukonen on kirjoittanut hienon kirjan jossa hän onnistuu kuvaamaan käsillä tekemisen sanallistamisen vaikeutta. Haluan myös nostaa esille, että kyseinen kirja toimi keskeisenä lähtökohtana tutkielmani aihevalinnalle herättämällä kysymään, mitä itsestään selvänä pidetty toiminta voi olla. Tätä kautta aloin pohtia tutkimuskysymystäni: Mitä taito on ja millainen on sen oppimisprosessi? Halusin saada omakohtaisen systemaattisen selvityksen ja perustelun sille kokemukselle, jota opettajana kutsun taidoksi.

Lainaus on niin kuvaava, etten voi välttää itseäni sen esittelemiseltä lukijalle – vaikka sen käyttäminen tuntuu plagioimiselta. Lainattu katkelmaa kuvaa taidon määrittelyn ja käsittelyn hankaluutta, joka nousee sen sanattomasta ja tiedottomasta luonteesta. Se kuvaa kokemuksen tiedostamisen vaikeutta.

Katkelman henkilö on muuttanut asumaan metsään ja pyrkii tulemaan toimeen omillaan. Nyt hän on rakentamassa asuinmajaa itselleen.

"Näin käytin muutamia päiviä kaataen puita ja veistäen hirsii sekä vaarnoja ja kattoparruja; kaiken tämän tein kapeateräisellä kirveelläni, eikä minulla ollut jaettavaksi kelpaavia tai oppineita ajatuksia, laulelin vain itsekseni:

*Paljon kyllä tiedetään,
kohta lentoon lähdetään,
on taiteet ja tieteet
ja laitteet ja vieheet –
vain tuulen, joka puhaltaa
ihmisjärki tajuaa."*

(Henry David Thoreau - Walden: elämää metsässä)

2 Teoreettinen tausta

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni menetelmät, aineiston ja tutkimukseni erityispiirteet. Avaan lukijalle keskeisiä käsitteitä sekä kerron, kuinka tutkimukseni rakentuu.

Tutkielmani tarkastelee taidon oppimisprosessia, jonka kautta havainnoin itse taitoa kokemuksena. Kokemuksen määrittelen Juha Perttulan (2011, 116) määritelmän mukaan. Kokemus on tajunnallista toimintaa, joka kohdistuu itsen ulkopuolella olevaan kohteeseen siinä määrin, että kokemus sisältää sekä tajuavan subjektin, että kohteen, johon toiminta suuntautuu. Toisin sanoen, kokemus on siis se muodostuva suhde, joka rakentaa merkityssuhteita. Kokemuksen ei voi olettaa tällöin olevan jotakin määrällisesti, kvantitatiivisin menetelmin, mitattavaa. Tutkielma ottaa tämän huomioon kysymisen ja tarkastelun tavoissa. Siksi tutkimusmenetelmäkseni valikoitui fenomenologia joka pyrkii tarkastelemaan ilmiötä sellaisena kuin se itsessään kokijalle ilmenee.

Pyrin ymmärtämään taidon kokemuksen sellaisena kuin se minulle kokijana rakentuu. Fenomenologialla teen selkoa ilmiöstä, itseni kautta koettuna. Juha Varto (2005, 135) esittää fenomenologian tieteenalan korostavan, että tutkittavan ilmiön tärkein tehtävä on saada tutkija suoraan itse asiaan, ilman ilmiötä määritteleviä ennakoasetuksia. Fenomenologia tarjoaa ennen kaikkea aidon kokonaiskuvan ilman ennakkoon määrättyä teoreettista kontekstia tai tarkastelun tapoja. Pentti Routio (2005) kirjoittaa, kuinka Husserl jopa kehotti hylkäämään kaikki empiiriset tutkimusmenetelmät. Fenomenologia tarjoaa tutkijalle mahdollisuuden asettua tarkastelemaan ilmiötä omana itsenään ilmenevänä. Näin avoin lähtökohta tuo kuitenkin omat haasteensa johdonmukaiseen tutkimukseen.

Timo Laine kirjoittaa (2010, 32) fenomenologisen tutkimuksen olevan rakenteeltaan kahdenlainen. Tutkimuksessa toteutuu kaksi tarkastelun tasoa, joista ensimmäinen taso, havainnointi, kuvailee kokemusta ja ymmärrystä tarkasteltavasta ilmiöstä. Tarkastelu tapahtuu arkiha-

vainnoinnin tavoin, luonnollisesti ja välittömästi, ei-reflektiivisesti. On huomattava, että tutkielmassani sekä tutkittava että tutkija ovat yksi ja sama henkilö, ja näin ollen voin tulkita omia havaintojani ymmärtäen niiden merkitykset tutkimuksen toisessa tasossa. Asetelman vuoksi minun on myös tunnistettava ja hyväksyttävä omat teoreettiset lähtökohtani maailman tarkastelulle: tämän esiymmärryksen, ja sen arvioinnin, erottelen tarkemmin luvussa 2.2.

Toinen taso, itse tutkimus, rakentuu aineiston tarkastelusta reflektiivisesti, jolloin pyrin käsitteellistämään kokemusta. Tutkielmassani luon temaattisen karakterisoinnin tarkasteltavasta ilmiöstä. Tähän tutkimuksen tasoon liittyy sekä fenomenologinen reduktio että kypsän fenomenologian käsite. Käsittelen näitä luvussa 2.5 ja 2.6 Fenomenologista tutkimusta käsittelen tarkemmin luvussa 2.4.

Mukailen tutkielmassani Varton (1992, 136-142) hahmottelemia menetelmän vaiheita. Tuon tarkasteluni taustalle myös Charles Laughlinin ”kypsän fenomenologin” käsitteen (Klemola 2004, 46), sekä pyrkimyksen noudattaa sulkeistamisen prosessia (esim. Depraz, Varela, Vermersch 1999, 2) havainnoinnissani.

Fenomenologisen tutkimuksen metodologiaa käsittelevässä artikkelissa (Laine 2010) kuvaillaan fenomenologisen tutkimusmetodin määrittely mahdottomaksi. Pikemminkin metodi tulee ymmärtää ajattelutavaksi ja tutkimusotteeksi jotka määrittelevät koko tutkimuksen luonnetta. Tarkastelun tavoitteena on ymmärtää ilmiö sellaisena, kuin se todella on. Tämä ei tarkoita naivia luettelointia kaikesta kokemastamme, vaan pyrkimystä kuvata miten me todellisuuden koemme (Miettinen, Pulkkinen & Taipale 2010, 11)

Esioletukseni antaa ymmärtää, että ihminen voi tarkastella omaa kokemustaan. Perttula kuvaa, Lauri Rauhalaan nojaten, kuinka ihminen kykenee tajuamaan oman ymmärtämisensä. Tajuaminen onnistuu myös ilman sosiaalisen vaikutusta, henkisen yksilöllistävän toiminnan kautta (Perttula 2011, 118). Tähän palaan luvussa 2.6.

Pentti Routio (2005) toteaa Aalto ARTS:n tuotetiede sivustolla kuinka fenomenologinen pyrkimys voi olla hyödyllinen, mikäli pyritään mahdollisimman syvään ja oikeaan ymmärtämiseen olettaen, että aiempien tarkastelujen voidaan ymmärtää olevan mahdollisesti virheellisiä. Koska pidän tutkittavaa ilmiötä, taitoa ja sen oppimisprosessia, äärimmäisen henkilökohtaisena tapahtumana, jossa subjektiivinen kokemus määrää ilmiöstä sen oleellisen piirteen, pidän perusteltuna aiheen omakohtaista tutkimusta. Havaintojeni kautta pyrin vastaamaan alussa esittämäni tutkimuskysymykseen.

Esittelen seuraavaksi aineistoni, jotta voin tämän jälkeen jäsenellä yksityiskohtaisemmin, kuinka olen tutkielmassani soveltanut fenomenologista tarkastelua.

2.1 Tutkimuskohde

Kuten jo johdannossa kerroin, tarkastelen taitoa sen oppimisprosessissa saamieni kokemusten kautta. Tutkimukseni tuli alun perin kohdistua hyllyn rakentamiseen. Olimme juuri muuttaneet uuteen kotiin ja pohtiessani tutkielmaani olohuoneessamme, havahduin siihen, että kirjamme olivat lattialla, eikä meillä ollut kirjahyllyä. Päätin siis ryhtyä rakentamaan sitä itse.

Ryhdyin hommiin ja olin innoissani. Menin kysymään työlupaa Aalto-yliopiston muotoilun laitoksen puupajalta, jossa myös harjoitusmestari Martin Hackenberg oli innoissaan ideastani (ennen kaikkea suunnitelmistani ryhtyä tulevaisuudessa teknisen työn opettajaksi). Kuitenkin vastoin odotuksiani, en päässytkään suoraan aloittamaan kirjahyllyn nikkaroimista, vaan minun tuli ensin rakentaa harjoitus työnä leikkuulauta. Leikkuulauta jalostui prosessin aikana kahdeksi tarjoilulautaseksi. Saatuaani prosessin valmiiksi M (jatkossa viitataan aina harjoitusmestari Martin Hackenbergiin M-kirjaimella) totesi, että nyt osaisin rakentaa myös kirjahyllyn. Tämä harjoitusprosessi oli huomaamattani harjaannuttanut taitoni siihen pisteeseen, että seu-

raavaksi voisin toteuttaa mitä halusin. Vaikka olin alun perin pitänyt leikkuulautaa vain mitättömänä muodollisuutena ja välivaiheena, havahduin tajuamaan, kuinka se esineenä piti sisällään valtavan määrän taitoa ja taidon oppimisprosessia. Tutkimukseni tulikin kohdistumaan tuohon näennäisesti mitättömältä tuntuneeseen esineeseen. Tarkastelen kyseisen esineen valmistamisprosessin kautta tapahtunutta oppimisprosessia.

2.2 Esiymmärryksen kriittinen reflektointi

Koska tutkielmani sekä tuo esiin ja käsitteellistää että prosessoi ilmiötä kokemukseni kautta, on minun tuotava esiin esiymmärryksen. Fenomenologian ollessa instrumentti ja tutkimusote, voi esiymmärrystä kuvailla tarkastelun kentäksi – ennen kaikkea portiksi tulkitsemiselle. Esiymmärrys rajaa yksilön omia valintoja (2011, 109) ja ennen kaikkea havaintojen tulkitsemista. Perttula esittää (2011, 108-109), Rauhalaa mukaillen, kuinka varsinainen ymmärrys kuitenkin eroaa esiymmärryksestä: esiymmärrys sisältää sekä kehollisen että situationaalisen todellistumisen (ihmisen olemisen tavan) rajat ja mahdollisuudet. Näitä ihminen ei voi ohittaa. Jaottelen seuraavassa tutkielmani kannalta keskeiset esiymmärryksen piirteet, ihmiskäsityksen, kokemuksen ja tutkijana ilmenevän mielenkiintoni – joka vaikuttaa tutkimuksen teon intresseihin sekä sitä kautta sen jäsenneltyyn lopputulemaan.

Ihmiskäsitykseni perustuu tämän psyko-fyysis-sosiaaliseen olemiseen. Ihminen on samanaikaisesti sekä psykologinen (älyllinen), fyysinen (biologinen ja kehollinen) että sosiaalinen (suhteessa ympäristöön). Selkeämmän kuvailun tälle antaa Lauri Rauhala, kuvaillessaan ihmisen kolmea todellistumisen tapaa: tajunnallinen, kehollinen, situationaalinen. Kuten Rauhala itse kuvailee: ”Tajunta on inhimillisen kokemisen kokonaisuus. Sen perustavanlaatuinen rakenne on mielellisyys. (...) Kehollisuus tapahtuu aineellis-orgaanisessa lähivaihtuksessa. Mikään ei siinä ole mielellistä. Kaikki kehollisuudessa on elimellistä ja orgaanista. (...) Situationaalisuudella tarkoitetaan ihmi-

sen kietoutuneisuutta todellisuuteen oman elämäntilanteensa kautta ja mukaisesti.” (Varto 1996, 70.)¹

Tarkasteluni keskiössä olevan, jo usein viittaamani kokemuksen käsitteen ymmärrän tarkoittavan sitä ihmisen tajunnallista toimintaa, jossa ihminen rakentaa suhteen johonkin itsensä ulkopuoliseen. Kokemus vaatii siis kokijan että koettavan (vrt. esim. Perttula 2011, 116). Koemme silloin, kun asetamme kohteen merkityksen verkostoon.

Tutkijana mielenkiintoni rakentuu sen tieteellisen käsityksen varaan, että ihmistutkimus voi kohdistua (oman) kokemuksen tutkimiseen. Tämä tutkimuksen menetelmä kohdistuu fenomenologisen tutkimuksen viitekehykseen. Maailmakäsitykseni pohjaa jo edellä esitettyyn Rauhalan ihmiskäsitykseen. Ihminen asettuu osaksi maailmaa, jossa vallitsevat tietyt luonnonlait ja aina olosuhteiden mukaan muuttuvat ihmisten luomat uskomusjärjestelmät ja maailmaa selittävät mallit. Nämä uskomusjärjestelmät ja mallit ilmennetään ihmisten sosiaalisissa käsitejärjestelmissä, eivätkä koskaan voi tulla välitetyksi täydellisinä. Tämän vuoksi ihmisen tietoinen oleminen on jokaisen ihmisen (tietoisien olennon) lopullinen todellisuus (eli merkitysten verkosto). Tätä todellisuutta voimme tarkastella fenomenologian avulla, tarkastelemalla merkitysten muodostumista. Viimeinen selittää myös tutkimustyön teoreettisen käsityksen, että käsitykseni tiedon luonteesta.

¹ Juha Varton vapaa kuvailu Rauhalan teoksesta Ihmisen ykseys ja moninaisuus -kirjan kuvauksesta; ks. Rauhala 1989, 29-39.

2.3 Aineisto

Aineistoni koostui havainnoista, joita tein oppimisprosessin aikana. Olin ajautunut oppimisprosessiin odottamattani, ja lopulta se osoitautui aineistoni kannalta suotuisaksi. En ollut ehtinyt rakentamaan hallitsevia ennakkoluuloja tarkasteltavasta ilmiöstä, vaan asetuin oppilaaksi autenttiseen tilanteeseen. Ajattelin vain, että ”hoidetaan nyt tämä vaihe (harjoitustyö) alta pois, jotta pääsen varsinaiseen hommaan”.

Aivan ensimmäiseksi aineistokseni muodostui M:n minulle antama videosarja. Videot olivat vuoden 2010 puupajan perehdytyskurssin videointi. Niitä ei ollut tarkoitettu oppilaille oppimateriaaliksi vaan harjoitusmestareiden (joita puupajalla on kolme) yhteiseen koulutuskäyttöön. Kuitenkin M oli kiinnostunut tarjoamaan minulle ne katsottavaksi saadakseni pohjatietoa puupajan koneista.

Toinen aineistoni koostui itse harjoitustyön valmistusprosessista. Tähän prosessiin osallistui minun lisäksi toinenkin opiskelija. Etenimme M:n opastuksella tarvittavat työvaiheet (kaikki puupajan isot koneet) aina raakalaudan leikkaamisesta viimeistelyyn. Lisäksi M kertoi puun ominaisuuksista, materiaalin kuivaamisesta ja sen valinnasta. Kokonaisuus kattoi tutustumista puutyöskentelyyn hyvin monipuolisesti. Suoritimme ”kurssin” puolentoista päivän aikana. Tavallisesti kurssi kestää viisi päivää.

Keräsin aineistoa koko ajan kirjoittamalla havaintojani oppimispäiväkirjaan. Jo opetuksen alussa havahduin, että minun olisi parasta kirjata kokemuksiani vaikka ihan varmuuden vuoksi. Pysin dokumentoimaan tilanteita, ajatuksia, tuntemuksia ja keskusteluja kirjoittamalla niitä mahdollisimman tarkasti ja rehellisesti.

Lopullinen aineistoni koostui tekstipätkistä, listoista ja ajatuskartoista, joita olen kirjannut sekä vihkooni että tietokoneelle. Mielestäni aineistoni on monipuolinen ja laaja. Pentti Alasuutari (1995, 83) huomioi, kuinka aineiston luonne voi asettaa rajat tutkimuksen teoreettiselle

viitekehykselle. Vaikka ajauduin hieman vahingossa tilanteeseen jossa keräsin keskeisen aineistoni, onnistuin mielestäni (ehkä juuri ennakoimattoman tilanteen vuoksi) kokoamaan hyvin monipuoliset ja avoimet havainnot fenomenologisen analyysin toteuttamiselle. Onnistuin mielestäni toteuttamaan Varton viittaaman ennakkoluulottoman havainnoimisen eli ”oivaltavan havainnoimisen”, vaatimuksen. Pyrin olemaan luonteva oppilas, joka sisäistää uuden taidon avoimesti ja ilman ennakoasetuksia.

En tuo aineistoani esiin tutkielmassani kokonaisena sillä en näe sen tuovan jäsentelemättömänä lukijalle muuta kuin hämmennystä. Sitä vastoin poimin aineistostani keskeisiä, valikoituneita otoksia merkitsevistä kokemuksista. Käytän aineistoa pohdintojeni lähtökohtana ja lopulta jälleen perusteluina. Pyrin keskustelemaan aineistoni kanssa jäsennellen havaintojani. Näin pyrin havainnoimaan taitoa ja sen oppimisprosessia sekä rakentamaan ymmärrystä itselleni että lukijalle.

2.4 Fenomenologinen menetelmä

Tutkimukseni luvussa 2. tarkastelin fenomenologisen tutkimuksen valintaa tutkimusmenetelmäkseni. Seuraavassa kappaleessa syvennän tutkimusmenetelmän tarkastelua.

Hyödynnän tutkimukseni jäsentelyssä Juha Varton (2005, 135) esittelemää metodologista menetelmää, jonka hän jaottelee seitsemän sisällön tarkastelun vaiheen mukaan. Varto kuvailee menetelmää ilmiön tutkimiseksi askeleittain, edeten ennakkoluulottomasti havainnoinnista merkitysten tulkintaan. Vaiheina on: (1.) Oivaltava havainnoiminen, jossa ilmiötä tarkastellaan ennakkoluulottomasti. Tähän kuuluu ilmiön kuvaileminen. Kuvaillusta seuraa (2.) ilmiön ominaisuuksien yleistäminen: ”menetelmässä pyritään nyt tutkimaan niitä yleisiä olemuksia, joissa ilmiön laadut ovat nähtävissä.” Sittenmin (3.) havainnoidaan, missä irralliset havaitut yksiköt todellistuvat. Kun on tavoitettu se mitä ilmiö on, niin tästä seuraa tarkasteltavaksi (4.) kuinka ilmiö ilmenee. Sittenmin on tarpeen tarkastella, (5.) kuinka

tarkasteltava ilmiö rakentuu merkityssuhteisiin tutkijan omassa kokemuksessa. Loppua kohden, tulee (6.) tarkastella ilmiön todellista olemassaoloa. Lopuksi on (7.) tarkasteltava sitä kokonaisuutta, joka on mahdollisesti jäänyt tutkijalta havaitsematta.

En tuo esille edellä mainittuja sisältöjä omina kokonaisuuksina, vaan jokainen tarkastelun vaihe on sisäänkirjoitettuna ja lomittuneena kolmivaiheisen jäsentelyn sisään. Analyysissä noudattamani jäsentelyn esittelen seuraavassa.

Jäsennän havaintoni kronologisesti (havaittujen tapahtumien mukaan). Olen jakanut tarkastelun vaiheet kolmiosaisen tarkastelun mukaisesti (tutkielma s. 15-17). Tarkastelun tapa rakentuu keskustelusta eli tutkivasta dialogista (Laine 2010, 35) havaintojeni kanssa. Tyyllillisesti kokonaisuudet sisältävät niin kuvailevaa kuin teoreettista kirjoitusta. Kirjoitustapaa kuvailen tarkemmin luvussa 2.7. Tutkiva dialogi tarkoittaa kehämaista liikettä tarkasteltavan aineiston ja siitä tehdyn tulkinnan välillä (Laine 2010, 36.) Käsitän Laineen kuvailevan eräänlaista hermeneuttista kehää, jossa pyritään tietoisesti eroon tulkitsijan minäkeskeisyydestä – ja pyritään havainnoimaan ilmiön yleistä luonnetta. Pyrkimyksenä on avoin asennoituminen ilmiötä kohtaan. Tosin tilanne ei ole aivan samanlainen kuin mitä Laine kuvaa¹, sillä tapauksessani tutkittava kohde on tutkija itse. Näin ollen minun ei ole tarpeen tarkastella koetun erilaisia tulkintamahdollisuuksia ja ilmaisu- ja merkityksiä (Laine 2010, 36). Sitä vastoin minun on kiinnitettävä erityisesti huomiota omien ennakkokäsitysteni määrittelyyn ja niiden vaikutukseen kokemustani rajoittavina ominaisuuksina.

Kuvailen seuraavaksi lyhyesti tutkimukseni vaiheita ja huomioitavia erityispiirteitä, käyttäen pohjana Laineen (Laine 2010, 40) fenomenologisen tutkimuksen kuvausta².

^{1&2} Laineen artikkeli kuvaa yleisesti fenomenologista menetelmää haastatelluaineiston tarkastelun kannalta. Mielestäni voin ymmärtää itsen kohdistuvan tutkielman myös itseni haastatteluna.

Kuitenkin jaottelu pitää sisällään myös Varton esittämän metodologian. Erotuksena on vain havaintojen jäsentyneisyys, sekä Varton vaiheen 7. sijoittuminen tutkielmani pohdintaosioon.

Yleisellä tasolla tutkimusosiostani on havaittavissa sisällöltään kolmivaiheinen rakenne:

1.) Ensimmäiseksi kirjoitan oppimisprosessin kuvauksen – havaintoni prosessista. Nostan keskiöön oppimisprosessin (elämäntilanteen) ja oppijan (elävän ihmisen) välisen kokemuksen muodostumisen suhteen.

Analyysini lähtee liikkeelle aineistosta saaduista kuvauksista. Pyrkimyksenäni on nostaa esiin mielestäni valikoitunut otos kustakin (kronologisesti) vastaan tulleesta, merkittävästä kokemuksesta. Pyrin kuvailemaan ja jäsentelemään havaintoni mahdollisimman kokonaisina.

2.) Seuraavaksi analysoin ja jäsentelen kokemukseni. Tarkastelen tästä muodostuvia merkityskokonaisuuksia kahdella tavalla:

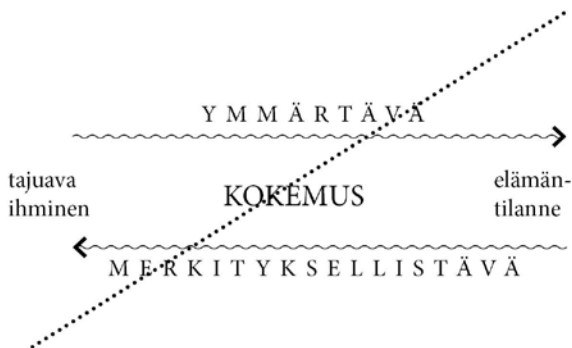
A) Millaisena tai kuinka ymmärrän oppimisprosessin (elämäntilanteen). Kuinka ymmärrän oman paikkani ja itseni ilmiön äärellä? Millaisena ilmiö näyttäytyy?

B) Kuinka elämäntilanne merkityksellistyy minussa? Kuinka taidon ilmenevän ko. tilanteessa?

Havaintojen jäsentymisen jälkeen, niiden ollessa kuvaustekstejä omasta kokemuksestani, pyrin löytämään mahdollisimman paljon olennaisia ominaisuuksia taidon ilmenemisestä kokemuksessa. Pyrin kohdistamaan havaintoni siihen ja tarkastelemaan sitä, mikä yksittäisessä ja ainutlaatuisessa kokemuksessa on yleistä. Toisin sanoen, tarkastelen millaisia merkityksiä itse rakennan suhteessa taitoon ja mitä nämä osoittavat sen yleisestä ulottuvuudesta. Pyrin löytämään tarkasteltavan ilmiön, taidon, ne kaikki piirteet jotka kykenen näkemään osiksi muodostuvaa merkityskokonaisuutta. Tässä vaiheessa tutkimusta tulen määritelleeksi olettamukseni taidon ontologiasta. Siksi on huomioitava, kuinka merkityskokonaisuudet tai merkityssuhteet, heijastelevat esiymmärrystäni muotoutuessaan kokemuksiksi.

Esiymmärrykseni ihmisen olemisesta, siis ihmiskäsityksen, olen jäsennellyt luvussa 2.2. Ihmiskäsitykseni perustuu Lauri Rauhalan muotoi-

lemaan ihmiskäsitykseen. Sirkka Niskanen (2011, 107) kuvailee Lauri Rauhalan ekstistentiaalis-fenomenologisen käsityksen kokemusten rakentumisesta. Mukailen havainnoissani tätä esitettyä oletusta kokemusten rakentumisen mallina. Tiivistäen: Rauhala näkee ihmisen olemisen tapojen olevan jaettavissa myös tajuiseen ja tajuttomaan toimintaan. Merkitysten verkostot, merkityssuhteet muodostuvat kokemuksiksi siten, että annamme kokemuksemme myötä kohteelle mielen, noeman mielemme ilmenemisen aktien seurauksina. Kohde rakentuu mielen avulla joksikin (tietoisuuden, kielellis-käsitteellisyys, reflektion ja ulkoistamisen avulla). (Niskanen 2011, 107.) Toisin sanoen koemme silloin, kun tiedostamme kohteen liittyvän itseemme. Ikään kuin heijastamme sen kautta olemistamme. Nähdäkseni Perttula (2011, 119) valottaa prosessia määrittelemällä kokemuksen jakautuvan käsitteiden merkityksellistystä ja ymmärtää alle. Jako erottelee kokemuksella kaksi tarkastelun näkökulmaa. Olen selventänyt jakoa seuraavalla kuviolla:

Kuvio 1: Kokemuksen rakenne

Kokemus tavoittaa niin tajunnallisen kuin elämäntilallisen ulottuvuuden. On tajuava ihminen sekä että aika ja paikka johon tämä kullonkin elämäntilanne sijoittuu. Kokemus ilmenee ymmärryksenä, kun tajuava kokee elämäntilanteen. Elämäntilanne merkityksellistyy ihmiselle kokemuksen avulla.

Tutkielmassani minä itse sekä tutkijana että tutkittavana olen tajuava ihminen. Elämäntilanne on läpikäymäni oppimisprosessi, jossa opin taidon. Tarkastelen tutkielmassani sitä, kuinka minä a) tajuavana ihmisenä ymmärrän oppimisprosessin (elämäntilanteen) ja kuinka b) tämä oppimisprosessi merkityksellistyy minussa.

Tarkasteltaessa merkityskokonaisuuksien ymmärtämistä, perustamme huomiomme intuition varaan. (Laine 2010, 40) Intuition käyttäminen on nähdäkseni johdonmukaista myös Varton (2005, 73) mukaan, mikäli merkitysyhteydet, siis jäsentynyt mieli, toimii kaiken kokemuksen, siis myös kehollisen kuin situationaalisen olemisen, ymmärtämisyyhteytenä. Tässä yhteydessä koko ihmisen oleminen saa merkityksensä. Tuo jäsentynyt kokemuksellinen oleminen ilmenee nimenomaan tietämisen horisonttina, joka puolestaan saa muotonsa intuition (Varto 2005, 73). Juha Perttula (2011, 126-127) määrittelee intuition aiheeseensa uppoutuneena, nykyhetkeä merkityksellistävänä kokemuksena, joka ilmenee ihmiselle kokemuksen tuomana varmuutena (jolla on useita tasoja heikosta voimakkaaseen).

On huomattava, että jo näissä kahdessa ensimmäisessä vaiheessa, olen tutkijana tehnyt valintoja ja rajannut kokemusta. Tämä on väistämätöntä. Pysin kuitenkin valinnoissani kiinnittämään huomion niihin kokemuksiin, jotka ovat tutkielmani kannalta olennaisia. Tämä on tutkielman kohdistamista olennaiseen ilmiöön.

Tässä vaiheessa on myös tutkielmani yksi kriittisimpiä vaiheita. Kuten Laine (2010, 40) kirjoittaa: "Tätä vaihetta ei pidä ylittää liian nopeasti, sillä jokaisella on taipumus ensi alkuun nähdä itsestäänselvyytenä, mikä on olennaista ja mikä ei. Olennaisuus paljastuu kuitenkin vasta, kun ymmärrämme paremmin ilmaisujen merkityksiä tutkittavan omasta näkökulmasta." (Laine 2010, 40).

3.) Lopuksi pyrin luomaan temaattisen karakterisoinnin, synteessin, taidosta ja sen oppimisprosessista, eli siitä kuinka kokemus taidosta rakentuu ja mitä se ilmentää taidosta ilmiönä.

Fenomenologisen analyysin kolmas vaihe, synteessin muotoilu, pyrkii luomaan kokonaiskuvan tutkittavasta ilmiöstä (Laine 2010, 43.) Esit-

telen synteessin omassa kappaleessa tutkimusosioni lopuksi.

Tarkastellakseni vielä kerran Varton seitsemän sisällön tarkastelun vaiheita, olemme näin kattaneet jaottelun kohdat kohdat 1.–6. Pohdintaosioon jää siis viimeinen eli seitsemäs vaihe.

Fenomenologinen menetelmä siis asettaa minut tajunnallisena ihmisenä oppimistilanteen äärelle. Tästä prosessista olen tehnyt havaintoja, aineiston kuvauksia. Analyysini pyrkii avaamaan taidon koke-musta ja sen muodostumista tajuavan ihmisen ja sitä määrittelevän elämäntilanteen kehässä – kokemusten verkostossa. Näin pyrin ymmärtämään omakohtaisesti, mitä taito on.

2.5 Sulkeistaminen, reduktio ja Èpoché

Havaintojen oikea tekeminen, niiden todellisen olemuksen havainnointi ilman subjektiivista häiriötä, toteutuu fenomenologisen reduktion avulla. Ilmiöstä puhutaan myös termeillä reduktio (esim. Rautio 2005) tai èpoché (Depraz, Varela, Vermersch 1999).

Fenomenologinen reduktio voidaan ymmärtää menetelmäksi jolla tavoitellaan tutkimuksen kurinalaisuutta. Tutkija pyrkii reduktiolla häivyttämään välittömät tulkinnat ilmiöstä. Reduktio asettuu tutkimuksen vaiheissa ennen kaikkea tulkittavan kokemusaktin havainnointiin, aikaan ennen fenomenologista analyysiä. Se voidaan hahmottaa joko kehämäisenä, Èpoché (vrt. Depraz ym. 1999) tai portaistettuna rakenteena osana tutkimusvaiheita (Laine 2010, 40). Laine kuvailee prosessia yleisluontoisesti (kuten tekee ilmeisen moni fenomenologi Husserlista alkaen).

Depraz ym. kuvaavat (Depraz ym. 1999) èpochén prosessia kolmi-vaiheisena kehärakenteena. Kehä rakentuu sisäänpäin kääntymisen vaiheena, silleenjättämisenä sekä pidättäytymisenä.¹ Klemola (2005, 70-71) kuvaa vaiheita seuraavasti. Sisäänpäin kääntyminen on sitä, miltä se kuulostaa. Siinä on kyse mielen keskittymiskyvystä ja kei-

noista sulkea kaikki häiritsevä ulos kokemuksesta. (Klemola 2005, 70). Mielestäni tähän kuuluu myös kyky nähdä, erotella ja jäsennellä mielessä syntyviä kokemuksia. Silleenjättäminen on Heideggerin *Glassenheit*-teoksesta peräisin oleva termi, jonka voi Klemolan (2005, 70) mukaan kääntää myös odottamiseksi. Tämä tarkoittaa vain odottamista ja kokemuksen rakentumiselle annettua aikaa. Pidättäytyminen tarkoittaa nähdäkseni pidättäytymistä tavanomaisista ajatuksista, arvioista, representaatioista ja mahdollisuutta sisäistää ja havainnoida jotakin uutta, jolle ei vielä ole sanoja. Osana sulkeistamisen prosessia Klemola (2005, 68-69) kuvaa kuinka intuitiivinen evidenssi eli välittömästi koettu kokemus, on osa sulkeistamisen harjoitusta. Sen avulla onnistuminen on koettavissa totena välittömästi.

Tutkielmassani olen toteuttanut sulkeistamisen harjoitusta olemalla aktiivisesti avoin opetettavalle asiasisällölle, pyrkien ennakkoluulottomaan oppimiseen. Olen pyrkinyt toteuttamaan Varton määrittelemää oivaltavaa havainnoimista (Varto 1996, 136).

Edmund Husserl piti reduktiota sisällöllisesti täysin tyhjänä ja avoimena asenteenmuutoksena (Pulkkinen 2010, 43). Toivon tämän tarkasteluasenteen tulevan ilmi aineistostani.

¹ Suomentokset perustuvat Timo Klemolan tulkintaan, jossa kirjoittaja liittää Épochn buddhalaisen kontemplaation perinteeseen ja menetelmiin, hengityksen seuraamiseen. Keskeinen viesti Klemolalla on reduktion avulla saavutettu pidättäytyminen tavanomaisista ajatustottumuksista – tai ajatustottumuksista kokonaan, jolloin tarkkailija pakotetaan vain katsomaan ja odottamaan.

2.6 Pyrkimys tietämättömyyteen ja kypsään fenomenologiaan

Merleau-Ponty kuvaa fenomenologian olevan ilmiöiden löytämistä uudelleen tarkastelemalla sitä kokemuksen tasoa, jonka kautta maailma ilmenee meille. (Klemola 2004, 44) Klemola yhdistää fenomenologisen tutkimuksen tekemisen kontemplatiiviseen perinteeseen¹ ja kirjoittaa sisäänpäin katsomisesta menetelmänä kypsään fenomenologiaan, tietämättömyyteen, avoimeen katsomiseen. Hän viittaa kanadalaisen Ottawan yliopiston antropologian ja uskontotieteen emeritusprofessoriin Charles Laughliin, joka on kirjoittanut vaatimuksesta tieteen tekijöiden ”kypsiin kontemplatiiveihin” – harjoitettuihin tietoisuuksiin, jotka kykenevät suuntaamaan huomionsa mieleen kontrolloidusti. ”Kypsä fenomenologi” kykenee täydelliseen sulkeistamiseen, rikkoen dualismin käsitteen (Klemola 2004, 46-50.) Tämä ei tarkoita subjektiivisen kokemuksen kokonaisvaltaista poistamista, vaan jäljelle jää edelleen esiymmärryksen luoma tarkastelun kenttä. Nähdäkseni Klemola tarkoittaa kypsällä fenomenologialla asennetta ja kykyä kokemuksen (vrt. kuvio luvussa 2.4.) kokonaisvaltaiseen ja perusteelliseen tuntemukseen, sulkemalla kaiken muun häiritsevän siitä ulos.

Nähdäkseni myös Perttula on käsitellyt samaa kokemuksen tasoa seuraavasti. Hän kirjoittaa (Perttula 2011, 117-118), Rauhalaa mukailen, erotettavaksi kaksi tajunnallisuuden toimintatapaa: psyykkisen ja henkisen. Psyykkinen toiminta on välitöntä ja kieleltöntä suhdetta elämäntilanteeseen. Sen sanallistaminen on mahdotonta. Vasta henkinen toiminta merkityksellistää kokemuksen kielen avulla. Käsitteiden käyttäminen esimerkiksi dialogissa, on henkisen yleistävää toimintaa.

¹ Kontemplatiivinen perinne rinnastuu Klemolalla mietiskelyä korostaviin perinteisiin, joissa esimerkiksi meditaatiota käytetään keinona itsen tarkasteluun. Lue Klemola 2005.

Rauhala on kirjoittanut henkisen yksilöllistävistä toiminnoista, joka asettuu psyykkisen ja henkisen väliin. Henkisen yksilöllistävä toiminta toimii psyykkisen tavoin, mutta tällöin ihminen kuitenkin kykenee tajuamaan oman ymmärtämisensä. (Perttula 2011, 118). ”Kypsä fenomenologi” toteuttaa näin ollen henkisesti yksilöllistävää toimintaa.

2.7 Kuvailun keinot

Nostan vielä esiin huomion kirjoitustavasta palvelleakseni lukijaa. Fenomenologinen menetelmä pitää ensiarvoisen tärkeänä kielen ilmaisemista sen luonnollisessa muodossa. Tämä mahdollistaa kokemuksen autenttisen tarkastelun ja esilletuomisen. Puheen mahdollinen metaforisuus tulee näin myös lukijalle ilmi. (Laine 2010, 40.) Myös Varto on perustellut kuvailevaa kirjoitusotetta fenomenologisessa tutkimuksessa sillä perusteella, että käyttämällä fiktiivisiä keinoja, fragmentaarisen ja niin aukollisen kokemuksen kuvaaminen ja esille nostaminen olemattomuudesta saadaan kuvattua parhaiten. (Varto 2001, 56).

Tarkoitukseni on esittää lukijalle (ja itselleni tutkijana) tiivistäen aineiston merkitsevä aines. Kirjoittamalla alun perin keskeiseksi havaitsemani havainnon/havainnot ja esittämällä sen alkuperäisessä muodossaan, tulen välttäneeksi sen muuttamista jo tulkituiksi ja pelkistetyiksi havainnoiksi.

Havaintojen esittelemisen jälkeen palaan jälleen analyttiseen, tieteelliseen kirjoitustapaan.

3 Töihin ryhtyminen

"Eräänä päivänä, miettiessäni jotain taitoon liittyvää asiaa kandidutkielmas-tani, seison samalla olohuoneen keskellä kodissamme ja havahduin kuinka kirjamme olivat pinottu lattialle eikä kirjahyllylle. Koska meillä ei ollut kodis-samme vielä kirjahyllyä, oivalsin, että voisin rakentaa sen itse. Mikä parasta, olisi minun opeteltava taito tämän valmistamiseksi. Tällöin saisin todella tarkasteltua sitä, mitä tutkielmassani tutkin: taitoa ja sen oppimista – kyeten ehkä havaitsemaan mitä taito todella on. Näin ollen, lähdin havainnoimaan taitoa ja sen kehittymistä."

Seuraavassa esittelen valikoituja havaintoja vastaan tulleesta proses-sista. Olen jäsennellyt havaintoni kronologisesti oppimisprosessissa tekemieni havaintojen mukaan. Havainnot ovat peräisin havaintopäi-väkirjastani, jota pidin prosessin aikana. Havainnot ovat aina kirjattu kursivoituina lainausmerkkien sisään. Kuvauksissa tiivistän aineisto-ni merkitsevän aineksen.

Seuraavassa teen tästä analyysin, jossa pyrin ymmärtämään sitä eri merkitysten kautta. Jaottelen nämä kuusiosaiseksi tarkasteluksi, ra-kentaen havainnoistani temaattisen karakterisoinnin jolla pyrin ku-vaamaan mahdollisimman monipuolisesti prosessia taidon oppimi-sestä ja taidon ymmärtämisestä osana sitä.

Lopuksi johdattelen lukijaa synteesiä kohti. Lopuksi luvussa 3.7. tar-joan yleiskatsauksen, synteessin, havainnoistani ja päätelmistäni. Syn-teesiä ja esitettyjä yleistysten kaltaisia väittämiä, ei tule kuitenkaan ymmärtää yksiselitteisinä käsitteinä. Siksi kutsun niitä väittämiksi – subjektiivisiksi ja jopa hieman provokatiivisiksi pohdinnoiniksi. Väit-tämillä pyrin ymmärtämään ilmiötä itsessään, en suhteuttamaan nii-tä tosiasiallisiksi yleisiksi faktoiksi. Pulkkinen (2010, 39) kuvaa näitä fenomenologisiksi kuvauksiksi, jotka ovat aina yleisessä muodossa. Kuvaukset tai väittämät kohdistuvat aina ilmiön yleiseen piirteeseen eli fenomeeniin.

Pyrin rakentamaan ymmärrystä taidosta sellaisena, kuin se itselleni ilmenee, sillä uskon, kuten Kauppinen ja Puusniekka (2005) toteavat, voi yksittäisen kautta ymmärtää myös yleistä. Tällä tavoin uskon saavuttavani kokemuksen tarkastelulla myös tietoa yleisellä tasolla.

3.1 Päämäärän hahmottamisesta

”Päätin vain yksinkertaisesti ryhtyä hommiin, sillä sitä tilanne nyt edellytti. Tiesin mitä halusin rakentaa, mutta tottapuhuen, en tiennyt kuinka. Minulta puuttui tietämys rakentamisesta ja koko prosessista. Mistä aloittaisin? Mitä ensin? Millä välineillä ja mitä puuta valitsisin? Vaikka olin suorittanut toki peruskoulussa teknisen käsityön opintoja, ja aina silloin tällöin korjaillut tai rakennellut jotain remonttien yhteydessä, niin en silti aivan tiennyt mistä lähteä liikkeelle. Nyt kukaan ei ollut minua ohjaamassa, vaan olin yksin ideani kanssa.”

(...)

”Tiesin jo aluksi päämääräni. Halusin rakentaa hyllyn. Mutta en tiennyt tarkkaan, kuinka sen tekisin.”

Olen asettanut itseni oppijaksi. Havaitsen heti aluksi, ettei minulla ole kuin olettamuksia siitä, miten voisin haluamani päämäärän toteuttaa. Ne ovat mielikuvia omalta peruskouluajaltani. Muistan muutamia laitteita, kuten vannesahan ja tasohöylän. Kuvittelen mielessäni kuinka voisin soveltaa muistamaani nykyisessä tilanteessani.

Samalla totean itselleni, etten kuitenkaan tunne osaavani käyttää noita laitteita. Eteneminen tiedon puuttuessa tuntuu mahdottomalta.

Kirjoittamastani käy ilmi tekemäni havainto taidon tiedollisesta luonteesta. Voin havaita tietäväni sen, mitä en tiedä. Näen tiedon ja taidon tukeutuvan toisiinsa kahdella mahdollisella tavalla: 1.) Tieto mahdollistaa tai luo jonkinlaisen riippuvuussuhteen taitoon, tai 2.) taito mahdollistaa tai luo jonkinlaisen riippuvuussuhteen tietoon.

Tunnen, että tässä tilanteessa on olemassa seuraavat asiat: päämäärä (hyilly), minä (olemassa olevine taitoineni), keinot päämäärän luo (opeteltavat taidot).

Kirjoitetusta voi näin tehdä myös toisen havainnon, jossa on alkupiste ja päätepiste. Taitoa käytettäessä tapahtuu siis siirtymä joko ajassa tai/ja tilassa. Voin esimerkiksi havaita rikkinäisen penkin ja tietää millainen on ehjä penkki, mutta se mitä näiden kahden ilmenevän välillä tapahtuu, jää tietämykseni ja taitamiseni ulkopuolelle. Nimenomaan tuo tietämättömyyden tyhjiö, kyvyttömyys tajuta mitä tehdä seuraavaksi, tuntuu lomaannuttavalta. Inspiraatio, innostumisen tunne ja muutamien mielikuvien varassa eläminen saavat kuitenkin innon pysymään yllä.

Keskeisenä havaitsen tilanteessa nimenomaan taidottomuuteni.

Tästä voi johtaa seuraavanlaisen yleistyksen: taidottomuus on päämäärän näkemistä, ilman että tuntee reittiä.

Ehkä tässä reitissä ja sen tuntemisessa piilee se taito, jota en tunne? Aivan kuten on tilanne hyillyn kanssa. En osaa edetä reitilläni. En edes kykene näkemään sitä. Minun on näin ollen mahdoton suunnitella toteutusta. Ainoaksi vaihtoehdoksi jää yrittäminen ja hommiin ryhtyminen. Näin voin pikkuhiljaa hahmottaa vastaantulevaa.

3.2 Etsimässä reittiä kohti päämäärää

"Päätin mennä kysymään apua koulumme työpajan harjoitusmestarilta. Jo ajatus nimestä harjoitusmestari, herätti mielessäni kunnioitusta. Ajattelin, että mestari olisi henkilö, joka hallitsisi rakentamisen taidon. Päädyin lopulta, kuitenkin, erään vastoinkäymisen saattelemana, koulumme isoon puutyöpajaan, jonne minun ei aluksi pitänyt mennä. Täällä minut opastettiin harjoitusmestari M:n luo. M, kokenut puuseppä, herätti minussa jo

heti kättelymme yhteydessä luottamusta ja uskoa mestaruuteen. Koko hänen olemuksensa huokui jotakin sanoin kuvaamatonta taitoa ja innostusta, joka nousi keskustelumme tiimoilta. Hän toden totta tuntui taitavalta. M tuntui tietävän niin välineistä, materiaaleista ja menetelmistä kuin taitavan niiden käytön. M tuntui kokonaisvaltaiselta osaajalta – mestarilta.

Keskustelimme M:n kanssa suunnitelmistani. Aloin samalla hahmottamaan jotakin siitä, mihin minun tulisi seuraavaksi edetä. Aloin havaitsemaan hänen puheestaan huomioita taidoista ja tiedoista, joita minulla ei vielä ollut. Kaikki yksityiskohtainen innosti mieltäni ja koin rakentavani tietämystä päämäärään pala palalta. Vähän kuin olisin rakentanut palapeliä, josta lopulta muodostuu kartta päämäärän luo. Samalla tavoin aloitin tietämykseni hahmottamisen reunoista, löytäen välillä sopivia paloja kartan keskelle, luoden yksittäisiä liitoksia kokonaisuuden keskellä, ja näin rakentaen kokonaisuutta pala palalta.”

(...)

”Tajusin, että saavuttaakseni päämääräni, olisi minun opeteltava taito.”

En osaa sanoa, mistä tunne M:n mestarillisuudesta kumpuaa. Mutta tunne kasvaa edelleen keskusteltuamme. Ehkä se, että näin ja tunsin hänen olleen vilpittömän innostunut, sai aikaan kuvitelman koko ammatillisen taidon asettumisesta osaksi häntä. En osaa tehdä tarkempaa erottelua, mutta hyvin pian M edusti minulle puuseppäisyyttä. Hän oli ja on todellinen puuseppä. Yhtälailla, tämä näkemys myös rajaa ymmärrystäni.

Keskustelustamme, jossa puhumme muun muassa pikaisesta opastuksesta puutyöpajaan, nousee esiin asioita joita minun tulee oppia hallitsemaan. Laitteiden käyttö, tilojen käyttö ja käytänteet, turvallisuus... Tästä käy ilmi taidon ja tiedon keskinäinen riippuvuus sekä niiden olemus jonakin itsen ulkopuolisena. Taito ja tieto ovat jotakin, jonka M voi minulle opettaa.

Pikkuhiljaa M:n jatkaessa kertomista työvaiheista, saan prosessista kiinni. Alan hahmottaa mielessäni vaihtoehtoja työprosessille. To-

sin nämä kaikki ovat edelleen vain arvailuja. Samalla uskon, että M osaa varmasti neuvoa minua, sillä M on mielessäni mestari. Hän on sisäistänyt itseensä jo taitoa, jota minussa ei ole. Näin ollen saatan ymmärtää, että taito on myös jotakin kohteessa olevaa, ja taito vaatii sen käyttäjän, taitajan.

M kertoo työstämisen mahdollisuuksista. Nimenomaan puun työstäminen terminä kertoo minulle paljon. Ymmärrän, että tällöin tajuava ihminen työskentelee jonkin elämismaailmassaan olevan parissa. Hän toimii siinä. M:n puhuessa minulle tulee tunne hänen varmuudestaan. M puhuu kokemuksesta ja kykenee vaivattomasti kuvailemaan työstämisen vaiheita.

Taito on riippuvaista sekä subjektista että objektista, toimijasta ja kohteesta. Taito näyttäytyy keinona, jolla voi hallita edessä tai käsillä olevaa prosessia. Taitava ihminen hallitsee kokonaisuuden ja osaa käyttää sitä haluamaansa päämäärään. Taidon olemus vaatii kohteen, johon sitä voi soveltaa – jota työstää. Tämä huomio johtaa myös siihen, että taidolla on aina tiedollinen ulottuvuus. Taidon kautta ihminen tietää omasta toiminnasta. Toisaalta taitoon liittyvä tieto on kokemukseen perustuvaa, subjektiivista tietoa. Ehkä M:n puheen varmuus on kokemuksen tuomaa varmuutta.

Taito asettuu tätä kautta rajalliseksi. Se on jotakin, joka tapahtuu suhteessa johonkin, esimerkiksi rakentamiseen, mutta ihminen (jopa mestari) osaa lopulta vain sen, minkä hän sillä hetkellä osaa. Kuitenkin taito, reittinä päämäärään, avaa uusia tasoja tehdä ja toimia. Omaksuessa jonkin taidon, voi siirtyä aina uudelle vaativammalle taidon vaatimustasolle. Nyt minä olen asettumassa aivan uudestaan teknisen työn käytänteisiin. Olen osaamaton, taidoton. Ehkä hetken kuluttua osaan jo enemmän.

Näistä huomioista voisi yleistää väittämän, jossa: taitoa on päämäärän näkeminen ja reitin tunteminen sen luo.

Tässä tapauksessa reittiä osoittaa minulle M. Hänen asiantuntijuuten-

sa vakuuttaa minut ja olen täysin antautunut hänen opastukselleen. Uskon että hän taitavana voi opastaa minut oppimaan taidon. Näin voin johtaa myös toisen väittämän: Taitoa voi oppia ja opettaa. Tämä kuitenkin vaatii myös oman aktiivisen osallistumiseni.

3.3 Reitin kahlaaminen jo osattua soveltamalla

"Ehkä havaitsin M:n puheesta myös jotakin tuttua. Tajusin, että jotkin asiat mistä hän puhui, tuntuivat helpommin ymmärrettäviltä kuin toiset. Jotkin asiat olivat minulle jopa kokonaan tuttuja. Tajusin, että minussa oli jo jotakin osaamista. En vain ollut ehkä tiedostanut tai osannut yhdistää niitä oikeaan päämäärään.

Olin ajatellut aiemmin, kuinka ehkä voisin toimia. Toisaalta mielikuva tietynlaisesta tekemisestä saattoi hallita ja rajata kuvitelmiani. Joka tapauksessa minulla oli jo jonkinlainen kuva tekemisestä. Olin todella kuvitellut itseni ylä-asteen teknisen työn luokkaan, jossa seisoin tasohöylän äärellä. Kuvitelmani rakentuivat pätkittäin, vailla kokonaisuutta, joka sitoisi ne loogiseksi toimintataavaksi. Mielessäni oli vain muutama työtapo ja valmis esine. Tajusin, että minähän osaan jo jotakin, mutta silti työskentelyn tyhjät aukot hallitsivat mieltäni. Tunsin, että vaikka en osannut kaikkea tarvitsemaani... voisin vain yrittää soveltaa jo osaamaani."

Onko kuvailemani mielikuva taitoa? Ei ainakaan sikäli, että sillä osaisin valmistaa haluamani. Ainakaan en tuntenut osaavani. Nuo mielikuvat ovat vain mielikuvia, eivätkä ne tunnu täysin toimivilta tässä nimenomaisessa tilassa. Ero osaamisen ja mielikuvan välillä on todella pieni. Mielikuva itsessään ei riitä, vaan mukaan tarvitaan toiminnan varmuus joka syntyy tekemällä. Toki mielikuvaani sisältyy myös kehollinen tunne, mutta toisaalta tuo kehollinen kokemus sijoittuu ylä-asteen teknisen työn luokkaan, eikä noilla koneilla juurikaan ole vastaavuutta siihen puupajaan, jossa nyt olen. Muistikuvani on

lisäksi hyvin häilyvä ja suurpiirteinen. Todentotta, varmuus puuttuu, enkä koe kykeneväni käsittelemään nyt olemassa olevia koneita. Näin ollen mielikuva ei vielä ole taitoa. Kuitenkin on huomattavaa, että taito itsessään hyödyntää mielikuvia. Tällöin mielikuvan mukana on kuitenkin kokemus täsmällisyydestä.

Kuitenkin noilla olemassaolevilla heikoilla mielikuvilla olen jo luonut päässäni toimintamallin. Kuvittelen, että asiat tulevat menemään tietyllä tavalla. Voisin yrittää edetä näillä jo omaamillani heikoilla taidoilla, jolloin tietoni ja taitoni kehittyisivät epävarmasti tekemisen ja erehtymisen kautta.

Näin ollen, voidaan johtaa väittämä: Taitoa voi oppia myös itse tekemisen kautta.

3.4 Reitin läpäiseminen vahingossa?

"Entä jos olisin vain toiminut. Olisin mitättömillä taidoillani parsinut kasaan pinon puuta, ilman sen kummempia suunnitelmia siitä, mitä lopputulos tulee olemaan. Olisinko tällöin osannut tehdä hyllyn? Tai asettaen sattuman vielä konkreettisempaan osaan, ja kuten asia olikin: olivatko sohvan päälle siististi pinotut kirjat muuttaneet sohvan käyttöfunktion niin, että siitä oli vahingossa muodostunut hylly?"

(...)

"Olisin voinut vahingossa onnistua luomaan hyllyn."

Tämä saa pohtimaan, missä menee taitavuuden ja taitamattomuuden raja? Milloin jonkun voi sanoa olevan taitavaa ja taitoa vaativaa ja milloin jokin on vain vahingossa onnistunutta? Väitän, että sattuma ja vahinko eivät ole taitoa. Sattuma ja vahinko eivät pidä sisällään päämäärää. Päämäärä toteutuu vahingossa vain ja ainoastaan vahingossa. Jälkiviisaana voin kuitenkin havaita jonkin ilmiön toimineen jollakin tapaa, ja oppia siitä. Mikäli olisin alkanut parsimaan kasaan

pinoa puuta, olisi minulla täytynyt olla jokin syy toiminnalle eli oma-
ta jo tietoinen päämäärä.

Sattuma ja vahinko voivat kuitenkin olla seurausta taidon käytöstä. Myös taitava ihminen voi ”käyttää” vahinkoa – onnistua jossakin odottamattomassa. Tällöin taitava ihminen kuitenkin huomaa vahingon ja muuttaa sen edukseen. Hän ehkä näkee vahingon tuomat uudet mahdollisuudet, ja näin taitava ihminen edelleen hallitsee toimintaansa.

Vahinko ja sattuma voivat olla seurausta hallitsemattomasta työskentelystä. Saatan vahingossa rikkoa osan rakennettavasta kappaleesta, tai saatan sattumalta löytää sopivan palan puuta. Nämä molemmat ovat toimintaani määrääviä tekijöitä. Ne avaavat tai rajoittavat niitä seuraavia toiminnan mahdollisuuksia. Voin olettaa, että taitava ihminen kykenee hallitsemaan tilanteen, ja taitamaton taas ikään kuin ajelehtii tilanteessa. Tällöin pidän kuitenkin taitavaa henkilöä kyvykkäänä kontrolloimaan aivan kaikkea. Mutta eihän se ole mahdollista! Taitava ei kykene kontrolloimaan säätä tai toimintaa ympäröiviä tekijöitä. Hän ei kykene kontrolloimaan olosuhteita, mutta kykenee valitsemaan toiminnalle sopivimman hetken ja paikan. Tällöin voin väittää taidon olevan kokemusta joka johtaa itsen ulkopuolisten muuttujien vaikutuksen ennakoimiseen. Näin ollen taitava henkilö osaa tunnistaa milloin ja missä on tarpeen toimia tietyllä tavalla. Taitava tunnistaa milloin terää tulee kiristää tai milloin lopettaa työskentely.

Katsoessani M:n antamaa videota, huomioin että siinä korostui M:n kertomana koneiden turvallisen käytön opettaminen. Hän huomautti lukuisia kertoja, että mikäli jokin tuntuu olevan vialla, niin kone seis. Tämä on nähdäkseni taitavan henkilön kontrollia välttämättömien muuttujien hallitsemiseksi.

3.5 Hyvin opastettu on vasta puoliksi kuljettu

"Katsottuani M:n antaman videon, minulla oli jo hyvää määrää tietoa työskentelystä. Tietoni koostui kuulusta ja nähdystä, mutta ei koetusta. Tunsin, että en vielä osannut tehdä, mutta nyt minulla oli ainakin tieto siitä miten voin edetä. Tieto ei vielä tuntunut minusta osaamiselta. Se oli vain osa sitä. Halusin saada oikean tuntuman tekemiseen."

(...)

"Videon lisäksi M kertoi minulle paljon puun ominaisuuksista. Hän korosti materiaalin tuntemusta ja puhui puusta elävänä yksilönä. Hän kertoi kuinka materiaalin (puulajin ja käytettävän osan) valintaan vaikuttavat kolme tekijää:

ilmankosteuden vaikutus, haluttu struktuuri ja lujuus. M kertoi myös, kuinka rakenteissa tulee huomioida puun ainainen elävyys. Kuinka kestävyys muodostuu rakenteista jotka sallivat puun elävyyden."

(...)

"Koko selostuksen ajan jotkin asiat jäivät minulle epäselväksi. En tiennyt kuinka sirkkeli oikeasti leikkaisi puuta, vaan minun tuli vain kuvitella se. En nähnyt mistä ja mihin suuntaan tarkalleen piti vääntää jos halusi mataltaa höylän tasoa. En tuntenut laitetta kuin teoreettisella tasolla. M kertoi kuinka esine tuli tukea hyvin kahdella kädellä, mutta en voinut tietää miltä tukeva ote tuntui todella. Milloin kappale olisi tukevasti, eikä pääsisi heiluamaan? Millä tavalla vannesaha salli puupalan liikkeen, mikäli halusin leikata muotoja? Kuinka jyrkän kaaren voisin sillä tehdä? Miltä leikkuujälki todella näytti ja tuntui? Miltä tuntui kun kone sieppaisi kappaleen?"

(...)

"Todella ymmärtääkseni toiminnan, minun tulee kokea tekeminen, käyttäminen ja toiminta itse. Aivan kuin en osaa ajaa autoakaan ilman harjoittelua."

(...)

"Pelkällä tiedolla en osaa rakentaa hyllyä."

Jotakuinkin näin tunsin tietämykseni ja taitoni suhteutuvan toisiin-

sa. Saamani tieto ja jo opetetut tekemisen tavat herättivät innostusta. Seuratessani opetusta niin videolta kuin M:ää paikanpäällä seuraamalla sekä keskustelemalla hänen kanssaan, saatoinkin kuvitella miltei tekeminen tuntuu. Näin huomaan tiedon (mikäli se liittyy taitoon), herättävän myös kokemuksen kokonaisesta tunteesta. Kirjoittamassani tunsin jatkuvasti minulle opetettavan tiedon olevan puutteellista. Tunsin, etten osannut vielä tehdä haluamaani.

Näin voin väittää, että: Tieto ei sisällä taitoa.

Toisaalta tieto antaa nyt minulle juuri sitä tietoa, jonka voisin omaksua itse tekemällä oppimalla. Nyt minun ei tarvitse erehtyä, vaan olen saanut suoraan oikeanlaista tietoa työkoneista ja prosessista. Saamillani tiedoilla olisin myös voinut lähteä kokeilemaan, ja luultavasti ollut koko ajan oikeilla jäljillä tekemisessäni – sillä M selosti minulle työvaiheita erinomaisesti.

Minusta tuntuu selvästi, että taito oli ja on olemassa jossakin, mutta ei vielä minussa. Ajattelen, että M omaa taitoa, jonka hän voi siirtää myös minuun. Tällöin M opastaa kertomalla ja näyttämällä toimimaan kuten hän tekisi – ja minä seuran. Näin omaksun hänen tapansa tehdä. Hänen käytänteensä ja tapansa tehdä siirtyvät näin minuun – mutta vasta näkemisen ja ajattelun tasolla. Näin ajatellen olin seurannut hänen opetustaan.

Ymmärrän taidon siirtyvän itseäni omaksumalla M:n käytänteitä ja ajatuksia. Näin taidon opettamisen prosessi merkityksellistyy minussa. Kyse on kuitenkin edelleen vain teoreettisesta, pragmaattisesta taidosta. En vielääkään tuntenut täysin osaavani jotakin.

3.6 Vain reitin kulkemalla saavuttaa päämäärän

”Lopulta ryhdyin vain tekemään. Olin omaksunut M:n opettaman tiedon tekemisestä. Olimme varastohuoneessa ja valinneet sopivan raakalaudan.

Asetin epätasaisen lankun sirkkelin alle ja mittasin taroitsemani palan. Otin mukaan myös hieman ylimääräistä. Painoin sirkkelin päälle napista, jonka nyt kykenin havaitsemaan sijaitsevan koneen kyljessä. Kuuntelin koneiston ääntä ja odotin kierrosten tasoittuvan. Tukeva ote kahvasta ja tasainen vetäisy kohti itseäni. Puu leikkautuu itsestään, sirkkelin omasta painosta ja voimasta. Mutta sitten terä jää puupalojen väliin ja polttaa puuta. Sirkkelipenkin mittatappi on jumittanut puunkappaleen painamaan terän kylkeä. Pieni tyrkkäys kahvaan ja terä palaa alkupisteeseen. Lopputuloksena on pätikä raakalautaa pienellä leikkuuvirheellä ja palaneella reunalla.”

(...)

”Vannesahan käyttö tuntuu ontuvalta. Terän välitön läheisyys ja avoimuus korostavat epävarmuuttani. Puun käsittely tuntuu riskialttiilta, sillä mikään ei toiminnan varmuuden lisäksi takaa, ettei terä nakkaa palastani naamaleni, terä katkea tai sormeni ajaudu terään. Vaikka tunnen yleisesti kehoni motoriikan vahvaksi, on minun tunnustettava epävarmuus uudessa ympäristössä. Ja koska epäonnistuminen voisi johtaa kivuliaaseen kokemukseen, haluan onnistua. Mutta samalla keskittyminen ei-mokaamiseen verottaa prosessin huolellisuutta. Sahausjälki on mitä on, mutta onneksi käteni ja kone ovat ehjiä.”

(...)

”Jälleen koneen äärellä työstöä aloittaessa, sen mekaniikka ja kehoni suhde siihen tulevat tutuiksi. Huomaan miettiväni sitä, miten työstämisen asento näkyi videolla. Nyt tuntemus siitä on tärkeää. Miten kädet liikuttaisivat puupalaa, jotta työstöjälki olisi tasaista ja turvallista? Nyt saatoin huomata myös tuon pienen säätimen, jolla höylättävän lastun paksuus määriteltiin. Laitan höylän päälle ja tuen puupalani suoran kantin mukaisesti, jotta höyläysjälki olisi suoraa. Tukeva nojaus ja työntö. Höylän jysintä tuntuu voimakkaamalta kuin olin kuvitellut. Minusta tuntuu kuin puu vain hypisi höylän yli. Mutta kyllä vain, tarkastaessani kappaletta, työn jälki tuntuu ja näyttää tasaiselta. Varmistaakseni toisenkin kantin suoruuden, höylään vielä senkin.”

(...)

"Taito tuo myös tietoa siitä, kuinka tehdä."

Ryhdyttyäni hommiin huomasin itse tekemisen merkityksen. Keholla työskentely toi ilmi kokemuksen kokonaisuutena. Olin aiemmin katsonut vain M:n työskentelevän ja seurasin tämän liikkeitä ja asentoa, ja nyt asetin itseni samaiseen asemaan. Mietin, kuinka koko kehoni tukisi työskentelyä. Ymmärsin nyt konkreettisesti kuinka lauta tuli tukea kahdella kädellä ja miltä tuntui kun puu höylääntyy. Näin saatoinkin käsittää sen, miten pystyin käsittelemään puuta. Miten hallitsin kehollani kappaletta. Käytäntö osoitti tiedon todeksi, merkitykselliseksi. Saamani tieto toimi kuten olin käsittänyt sen – tehnyt sen käsilläni ymmärrettäväksi ja merkitykselliseksi. Tieto muuttui ymmärrettäväksi kokemuksen kautta. Voin väittää, että: taito sisältää tietoa. Taito varmisti tiedon olevan merkityksellistä.

Kuten kirjoitin äsken toisessa kuvailukappaleessa, olivat ensimmäiset laitteen käsittelyn kokemukset epävarmoja. Jos taitoa on kyky tehdä haluttua, niin vaatii kyky myös tekemisen varmuutta. Yritykseni olla sahaamatta sormiani irti vaati oman keskittymisensä, joka puolestaan verotti keskittymiskykyä kaikkeen muuhun. Kuitenkin toistamalla sain varmuutta motoriikasta. Motoriikka kehittyi vaihteittain. Se vaati harjoitusta. Käsittämisen kautta tieto muuttui konkreettisemmaksi. Tämä asettaa minut jälleen pohtimaan taidon rajaamisen kysymystä. Jos taitoon kuuluu myös toiminnan varmuus, joka kehittyi asteittain, niin onko taitoa mahdollista eristää vain yhdeksi taidoksi yhtenä aikana? Eikö taitomme kehity kumulatiivisesti aina syntymästämme (sekä jo aiemmin) alkaen. Mistä muka yksi taito voi alkaa ja mihin se päättyy, kun kerran sahaamisen taito vaati kiinnipitämisen taitoa, näkemisen taitoa, ohjeiden ja koneen äänen kuulemisen taitoa. Näen, että: taito on koko ihmisen senhetkisen olemassaolon potentiaalia. Näin ollen yksi taidon ala, vaikka kirjoitustaito, voi tukea toista taidon alaa ja näin kehittää yksilöä juuri tämän omalla tavalla.

Taito osoittautuu näin ollen paljon kokonaisvaltaisemmaksi. Pikemminkin kysymys on siitä, mitä haluan tehdä. Päätettyäni päämääräni,

joka voi olla tiedostamieni taitojen puitteiden mukainen, päätän miten ja millä keinoin pääsen tuohon päämäärääni. Väitän, että: taito on perspektiiviä. Tietyn taidon määrän jo omaava, voi yrittää näin ollen ylittää taitonsa, tehdä jotain uutta.

Yhtälailla taito saa tukea myös moniaistisuudesta. Koneen toiminnan kuuntelu, näkeminen, sen kuumuuden tunteminen, jopa hajut, kaikki tukevat taidon käytäntöä. Sillä kaikki aistimamme (siis olemisen keinot) ovat yhteydessä elämäntilanteen käytänteisiin. Taitoa ei voi ulkoistaa vain yhdelle olemisen keinolle, ottamatta siitä tällöin pois jotain oleellista. Eri aistimme tukevat jokainen tavallaan elämistilanteen kokemuksen muodostumista. Näin ollen väitän, että: taito on kokonaisvaltaista ymmärrystä. Aistieni ja tajuntani kautta elämäntilanne merkityksellistyy minussa.

3.7 Katse takaisin, kohti synteesiä

"M sanoi minulle, että nyt voisin rakentaa melko lailla mitä vain. Harjoitustyössä olen oppinut kaiken tarvittavan ja tästä voin itse soveltaa. Tajusin, että toden totta, sama tieto ja taito ovat lopulta niinkin yksinkertaisessa esineessä kuin leikkuulauta tai tarjoilulautanen, kuin mitä on kokonaisessa kirjahyllyssä. Kyse on vain taidon soveltamisesta."

Edellä tekemäni havainnot kohdistuvat työskentelyni eri vaiheisiin. Olen kuitenkin piilottanut lukijalta yhden keskeisen asian, joka minun tulee tuoda esiin. Työskentelyni tarkastelu kohdistui harjoitustyöhön, joka minun tuli tehdä työluvan saamiseksi. Harjoitustyö oli leikkuulauta, joka prosessin aikana jalostuikin kahdeksi tarjoilulautaseksi. Prosessi näissä esineissä oli sama, mutta lopputuloksen koko ja yksi liitos, määräävät sen käyttöfunktiksi nimenomaan tarjoilulautasen.

Tulevana teknisen työn opettajana pidän tätä erinomaisena osoituksena tietämättömydestäni. Olen aiemmin kuvitellut, kuinka ylä-asteel-

la tekemäni leikkuulauta oli vain yksinkertainen työ. Kuitenkin tuo prosessi piti sisällään laajemman opin, kuin mitä lopputuote itsessään näytti. Tutkielmani aikana edennyt prosessi avasi leikkuulaudalle syvemmän merkityksen, kuin vain pelkän käyttöesineen funktion. Siitä muodostui pikemminkin taideteos, jonka sisään on rakentunut merkitysten ja taidon ilmenemisen verkosto. Vain osa tästä on nähtävissä itse esineessä. Muu on nähtävissä sille, joka ymmärtää prosessin. Tuo muu on luettavissa myös tutkielmassani.

Kuvailin edellä kokemuksiani taidosta. Taito näyttäytyy jäsentelyssäni taitavan tai taitamattoman kokemuksen kautta joukkona yleistettäviä väittämiä, ominaisuuksia. Näistä rakentuu kuusiosaisen jaottelu:

Taito ilmeni kokemuksissani seuraavasti:

1. taidottomuus on päämäärän näkemistä, ilman että tuntee reittiä.
2. taitoa on päämäärän näkeminen ja reitin tunteminen sen luo.
 - 2.1. Taitoa voi oppia ja opettaa.
3. Taitoa voi oppia myös itse tekemisen kautta.
4. sattuma ja vahinko eivät ole taitoa.
5. Tieto ei sisällä taitoa
6. taito sisältää tietoa
 - 6.1. taito on koko ihmisen senhetkisen olemassaolon potentiaalia.
 - 6.2. taito on perspektiiviä
 - 6.3. taito on kokonaisvaltaista ymmärrystä

3.8 Miten reitti rakentuikaan?

Kysyin tutkimuskysymyksessäni, mitä taito on ja millainen on sen oppimisprosessi? Tutkielman tuomassa valossa, taito näyttäytyy suhteena, joka vaatii toimijan sekä toiminnan kohteen. Tässä suhteessa korostuu myös toiminnan keinot, jotka määräytyvät tietoisesti asetetun päämäärän mukaan. Nämä toiminnan keinot ovat tiedostettuja, ja niiden avulla taitava taitaa kohteen käsittelyn – reitin päämäärään.

Taitoon sisältyy myös olemisen perspektiivi, sillä taitaminen on tutkimassani ilmiössä kehollista – se sijaitsi jossain. Myös ajattelu ja tietoisuus vaativat kehollisen pohjan, joissa ajattelutyö voi rakentua eli aivot. Kuitenkaan taito ei sijoitu yhteen paikkaan, vaan sitoo usean eri tekijän taidon piiriin. Siten taito on myös käsitteellinen rajausta ja kokemus siitä elämänpiiristä, johon se kohdistuu ja jotka sitä määrittelevät. Taito sisältää tietoa, joka on kokemuksen muovaamaa ja varmentamaa. Huomaan, että taito on laaja verkosto kokemusta, toimintaa ja älyllistä suhteellisuuden tajua. Toisaalta taito on myös pohdinnan ulkopuolella oleva toiminnallisuus, sanattomuus ja käytäntö.

Sanallistettuani viimein taidon, en ole varma kattaako se koko kokemukseni. Onko ongelma kokemukseni sanallistamisessa vai itse taidossa niin monimerkityksellisenä ilmiönä? Vahvimmin ymmärrän nyt taidon käytänteinä. Käytänteet ovat juuri subjektin kannalta toimivimpia ja toisaalta kohteen määrittämiä toimintamalleja. Käytänte tuntuu sanana sisältävän myös toiminnan sanattoman luonteen, jonkin käyttämisen jollakin tavalla. Se ilmaisee toiminnan tavan, jopa tradition, jonka mukaisesti on aiemminkin toimittu. Siten se on myös siirrettävissä. Toisaalta käytäntö on vain käytäntöä, eikä pakollista. Käytännön mukaan voi toimia, tai sitten voi toimia toisinkin. Käytännöstä voi poiketa taidottomuuden, tietämättömyyden, kokemattomuuden tai oman harkinnan mukaan. Viimeinen vaihtoehto ilmentää subjektiivista ja harkittua suhdetta toimintaan ja jonkin paremman tai sopivamman vaihtoehdon tietämistä. Käytännön pohtiminen vaatii myös kykyä nähdä käytäntö tiedollisena rakenteena - jota myös taito on. Voisiko taito olla siis käytännön hallitsemista, ymmärtäen hallitsemisen olevan kykyä kontrolloida käytäntöä. Onko taito käytännön yläpuolella olemista?

Haluan lopettaa synteesini avoimeksi jäävänä kysymyksenä, sillä en edelleenkaan osaa sitä tarkemmin määritellä. Tunnen kuitenkin saaneeni paremman käsityksen taidon piirteistä. Lopulta taidon tarkastelun prosessi osoittautui merkitykselliseksi ennen kaikkea kysymisen ja kysymysten tarkastelemisen prosessien kannalta. Kyse olikin siis fenomenologisen analyysin käyttämisestä kohteen parempaan ymmärtämiseen.

Loppujen lopuksi havaitsin, kuinka taidon ja tiedon omaksuminen syvällisesti, oppiminen ymmärtäen mitä ja miten oppii, voi olla aiemmin kuvaillun kypsän fenomenologin tavoin toimimista. Havaittavaa on myös se, kuinka nimenomaan taidon oppiminen vaatii kyseisenkaltaista ennakkoluulottomuutta – oivaltavaa havainnoimista. Vaikka en tutkielmassani tutkinutkaan erilaisia oppimiskäsityksiä – vaan opitun sisältöjä – voin todeta havaintojeni pohjalta, kuinka taidon ja tiedon suhteen tiedostaminen kehitti minua sisäistämään opittua. Annettu tieto oli käypää ja sen käyttäminen tuli koettua välittömästi oppimisprosessissa. Näen tämän kuuluvan kiinteästi osaksi taidon oppimisen prosessia. Tämä havainto nousi selkeästi esiin nimenomaan fenomenologisen pohdinnan avulla.

3.9 Osaanko nyt reitin?

Mukaillakseni Varton esittämää (2005, 142) fenomenologista määritelmää, on lopuksi tarkasteltava sitä kokonaisuutta, joka on mahdollisesti jäänyt havaitsematta. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkijan on tarkasteltava ilmiötä sen mahdollisissa muissa merkityskokonaisuuksissa. Näin voin tutkijana selvittää myös siinä piileviä epävarmoja kohtia (Varto 2005, 142.)

Samasta tavoitteesta kirjoittaa myös Laine, pyrkiessään fenomenologisen analyysin paikkansapitävyyteen. Laine lähestyy kysymystä eri suunnasta.

Laine kirjoittaa (2010, 41) kuinka ilmiön ymmärtäminen on sen olennaisten osien suhteiden ymmärtämistä. Tämä olennaisuus voidaan punnita tarkastelemalla sitä, muuttuuko kokemus, mikäli sen piiristä otetaan jotakin pois. Kuitenkaan mitään olennaista ei voi pudottaa pois tutkimuksen piiristä (Laine 2010, 41.) Varto (2005, 141-142) arvioisi havaintoja muuttamalla tarkasteltavan ilmiön tilannetta ja olosuhteita menemällä alueelle joka ei ole välittömästi annettu. Kumpikaan ei kuitenkaan väitä, että ilmiöstä olisi tehtävä yleispätevä väittämä jonka paikkansapitävyys osoittaisi tieteellisen yksimerkityksel-

liseksi. Tämä olisi fenomenologialle vierasta. Tarkastelun tavoissa elämäntilanne tulee edelleen pitää samana. Tapauksessani elämäntilanne on ennen kaikkea tutkijan oma kokemus. Yhdistän seuraavassa molempien näkökulmat. Tarkastelen vaihetta kuitenkin vain lyhyesti esimerkillä. Toivon herättäväni lukijan pohtimaan itse havaintojeni paikkansapitävyyttä, suhteuttamalla tilanteet omiin kokemuksiinsa.

Otan esimerkiksi taidon ymmärtämisen reittinä, jolla voimme saavuttaa haluamamme päämäärän – kuten olen havaintoni jäsennellyt (ks. luvut 3.1 ja 3.2). Havainto oli peräisin kokemuksestani, jossa en osannut edetä tiettyä taitoa vaativassa prosessissa. Mukaillen Vartoa (2005, 141), olisiko jokin muuttuja voinut muuttaa tätä kokemustani? Olisiko kokemukseni muodostunut toisenlaiseksi, mikäli oppimistilanne olisi ollut eri kontekstissa? Mikäli siirrän taidon kokemuksen kuvataiteen piiriin, jossa olen ollut, niin voin väittää kokemuksen pysyvän. Piirtämään oppiminen ja sen käyttäminen sekä hallinta on ollut minulle – ja on edelleen – samanlaista reitin tekemistä mitä edellä kuvailtu taidon oppimisen prosessi on. Koen taidon edelleen reittinä eli keinona päästä halutunlaiseen tavoitteeseen.

Tarkastellaanpa toista väittämää Laineen (2010, 41) kriteerein. Luvussa 3.6 väitin taidon sisältävän tietoa. Tarkastelen havaintoa pudottamalla pois jotakin kyseisen ilmiön piiristä, kuten Laine ehdottaa (2010, 41). Aineistossani käsittelin saamaani tietoa sovelluksena, käytänteenä. Kyse oli tasohöylällä höyläamisestä, jossa kokemukseni osoittautui vahvistavan omaksumaani tiedollista puolta. Väitin taidon sisältävän tietoa. Oletetaan tilanteen koostuneen ristiriitaisesta tiedosta suhteessa tilanteeseen. Mikäli minulle aiemmin kuvailtu mekaniikka olisikin toiminut toisin kuin osasin odottaa, kuten itse asiassa kävikin sirkkelin kanssa, voin havaita kuinka käytäntö korjasi virheellistä tai puutteellista tietoa. Sirkkelillä leikatessa koin odottamattoman tapahtuman kun sirkkelin terä jäikin puupalojen väliin. Tässä tilanteessa taito (käytänne) näin ollen sisälsi tietoa, joka jopa korjasi aiempaa puutteellista tietoa. Näin siis ottamalla pois oikeana pidetyn neuvon (ottamalla pois jotakin ilmiön piiristä) voimme havaita olennaisten suhteiden pysyvän edelleen samanlaisina. Käytänteessä eli taidossa on tietoa.

Mikäli kyse olisi kokonaan toisesta kokijasta, toisesta henkilöstä, vastaus voisi kieltämättä olla hyvin erilainen. Tätä vaihtoehtoa en kuitenkaan osaa kuvitella eikä se ole tutkielmani kannalta merkityksellistä. Siirrän tehtävän tästä lukijalle. Lukija voi tätä kautta itse tarkastella omaa kokemusprosessiaan, jossa ymmärtäminen ja merkityksellistyminen rakentavat suhteen ihmisen ja tapahtumien välille. Näin lukija voi arvioida itse havaintojeni oikeellisuutta.

4 Tutkielman arviointi

Minusta kuitenkin tuntuu, että taito voi olla myös paljon enemmän, kuin mitä siitä onnistuin edellä erottelemaan. Jäsentelin tutkielmassani taitoa kasvatuksen filosofian kontekstissa, jossa taito on ymmärrettävissä produktiivisena, jotakin tuottavana ja päämäärään suuntautuvana toimintana. En onnistunut kirjaamaan omaksi kuvauksekseni sitä oleellista huomiota, että taito ei välttämättä kuitenkaan ole vain jotakin tuottavaa kykyä vaan myös taitavaa olemisen tapaa. Toimintaa joka itsessään sisältää oman päämääränsä.

Olisinko kyennyt ymmärtämään ilmiötä seikkaperäisemmin jollakin toisella tapaa? Ehkä erilainen kysymisen ja katsomisen tapa olisi kertonut lisää – tai sitten se olisi antanut vain erilaisen vastauksen ja kertonut jostakin toisesta näkökulmasta. Koen kuitenkin saavuttaneeni ainakin jotain ymmärrystä, kokemuksen jäsenytyneisyyttä ja artikulaatiota taidon ontologiasta. Ennen kaikkea ja vähintäänkin, sain luotua käsityksen fenomenologisesta tutkimuksesta. Tarkastelen seuraavassa tutkielmani toteutumista

4.1 Fenomenologiasta ja sen suhteesta opettajuuteeni

Simo Pulkkinen (2010, 41) on kuvaillut fenomenologian kehittäjänä pidetyn Edmund Husserlin näkemystä fenomenologisesta menetelmästä ikuisena kehänä, loputtomana tehtävänä. Tähän on kohdistunut myös fenomenologian kritiikki. Sitä on pidetty subjektivistisena idealismina, joka kiistää tieteelle tyypillisen yleispätevyyden. Pulkkinen kirjoittaa, kuinka fenomenologia ei esitä kuvauksiaan lopullisina totuuksina, vaan kohtaa väistämättä sisäistä kritiikkiä jatkuvasti uusiutuviissa kokemuksissa (Pulkkinen 2010, 43.) Kieltämättä kuvaus on osuva. Kyse on konkreettisesta, mutta silti avoimeksi jäävästä kokemusten jäsentelystä. Tämä näkökulma kiistää ikuisen totuuden olemassaolon, ja asettaa subjektin aina kyseenalaistamaan totuttua. Näen tämän tervehenkisenä asenteena ennen kaikkea opettajalle. Mikään ei ole vaarallisempaa kuin ikuisena totuutena kumarrettu tieto jatkuvasti muuttuvassa maailmassa.

Toinen asia, jonka fenomenologinen menetelmä minulle opetti oli teorian ja käytännön hyväksyminen toistensa kanssa tasa-arvoisiksi ilmiöiksi – myös tieteen piirissä. Varto (2011, 25-26) huomauttaa, kuinka edelleenkin emme ole osanneet ottaa välimatkaa valistuksen ajalta periytyvään jakoon tiedosta ja taidosta teoreettisena ja käytännöllisenä, toisistaan erillisinä ymmärrettyinä. Tämä ”Valistuksen hämmennys”, josta Varto (2011, 25) kirjoittaa, jossa teoria ja käytäntö ovat erotettu toisistaan, on vaivannut myös omaa kokemustani. Olen ajatellut teorian arvokkaampana ja ylevämpänä kuin käytänteen, vaikkakin kokemuksella käsillä tekemisestä, käsittämisestä ja toiminnasta, on ollut keskeinen osa merkityksmaailmassani. Mielestäni tätä kokemusta, jossa teoria ja käytäntö kohtaavat, voi kutsua käsittämiseksi. Taidon olemusta pohtien, nimenomaan taito on ymmärrettävissä käsittämällä. Taito ja tieto ovat kokemuksen kautta tarkasteltuna osia samasta ilmiöstä.

Kuten olen johdannossa esitellyt, on taidolla ollut oma erityinen asemansa kokemuksessa. Uskon jokaisen jotakin taitoa harjoittavan kokevan sen samalla tavalla merkitykselliseksi. Nähdäkseni se on

pragmaattista todellisuutta, jossa käytänteet arvioivat ja rakentavat tiedon. Kokemukseni mukaan tässä pragmaattisessa olemisessä ilmenee myös taidekasvatus.

4.1.1 Taito kokemuksena ja pohdittuna käytänteenä. Mitä hyötyä?

Varto kirjoittaa (2011, 26) kuinka fenomenologia on pyrkinyt yh-te-näistämään teorian pohdinnat ja käytännöt yhteiseen merkityspii-riin. Fenomenologisen tutkimuksen avulla olen pyrkinyt oikaisemaan ymmärrystäni ja käsitystäni näiden suhteesta. Onnistuinko tässä? Mielestäni onnistuin jäsentelemään kokemustani taidosta suhteessa teoriaan ja käytäntöön eli tietoon ja taitoon. Nimenomaan kokemuksen tarkastelu ja pohdinta oli tärkeää. Loppujenlopuksi havaitsin, kuinka kypsä fenomenologinen asenne toteutuu oikeastaan melko luonnostaan aidossa oppimistilanteessa, jossa oppija on valmis muuntamaan jo omaamaansa käsitystä ja ymmärrystä.

Tietenkään käytäntö, kuten esimerkiksi taidon opettaminen tai oppiminen, ei toteutuakseen vaadi pohdintoja, vaan se onnistuu myös itsensä kannattelemana (Varto 2011, 24). Kuitenkin opetustilanteen jäädessä pelkän käytännön tasolle, jättää tämä opetuksen ja oppimiskokemuksen syvemmän prosessoinnin luoman mahdollisuuden vajaaksi. Kokemus itsessään jää käsittelemättä ja se ei saa sitä merkitystä ja arvoa mitä se voisi saada. Muistutan lukijaa tässä vaiheessa johdannossa mainitsemastani Rodin viittauksesta, jossa toiminnan suhde tekemiseen on keskeistä kokemuksen ja koko elämän merkityksellistymisessä. Riskinä on alussa kuvaamani vajaa kokemus taidosta. Merkityksellinen prosessi ei tule jäsennellyksi ja ymmärretyksi - tai edes kohdatuksi. Taito merkityksellistyy koulumaailmassa tällöin vain ja ainoastaan lopputuloksen onnistumisen kannalta - ja kuitenkin lopputulos on vain pieni näkyvä osuus oppimisprosessista. Tilanne on omiaan edistämään ymmärrystä, jossa tieto ja taito jaetaan vain ja ainoastaan järkeä ja käsitteille alisteisina. Tämä ei edistä kasvatus-

ta pidemmällä aikavälillä, sillä se ei ota huomioon toimintatapojen muutosta.

Varto huomauttaa artikkelissaan (2011, 27-28) kuinka nyt koulutettavat ihmiset toimivat yhteiskunnassa vielä vuosisadan loppupuolellakin. Tämän vuoksi sellaisten suhtautumistapojen luominen, jotka mahdollistavat jatkuvan uuden omaksumisen oman ammattitaidon osana, on kasvatukselle keskeistä. Näin uudet käytänteet tulisivat paremmin ymmärretyiksi tulevaisuudessa (Varto 2011, 27-28.) Mielestäni kokemuksen tarkastelu, esimerkiksi taidon kokemusta pohtien, voi tarjota yhden väylän muuttuvien haasteiden kohtaamiseen. Tässä taidekasvatuksella on selkeä mahdollisuus omana tieteenalana.

4.2 Tutkimuksen onnistumisesta

Tutkimuskohde osoittautui mielestäni onnistuneeksi. Vaikka prosessini alkuvaiheessa pidin päämääränäni kirjahyllyn valmistamista, ja tietyssä mielessä tämä päämäärä pitää edelleen paikkansa, osoittautui sattumalta muodostunut tutkimuskohde opettavaiseksi ja ilmiön kannalta keskeiseksi. Hämmästyin itsekin jälkeenpäin, kuinka paljon yksi perinteinen puutyö voi pitää sisällään. Varsinainen oppimisprosessi tapahtui nimenomaan harjoitustyöni aikana, ja siksi en voinut ohittaa sen tarkastelua.

Esiymmärrykseni määritteli tutkimukseni analyysivaihetta. Vaikka havaintoni ja kokemukseni olivat mielestäni fenomenologisen reduktion ja puhtaan fenomenologin ihanteen mukaisia, asetui kokemukseni esiymmärrys lopulta keskeiseksi analyysin keinoksi. Toin kuitenkin asetelman mielestäni ilmi luvussa 2.2. jossa mainitsin, kuinka esiymmärrystä ei voi kokonaan erottaa kokijasta.

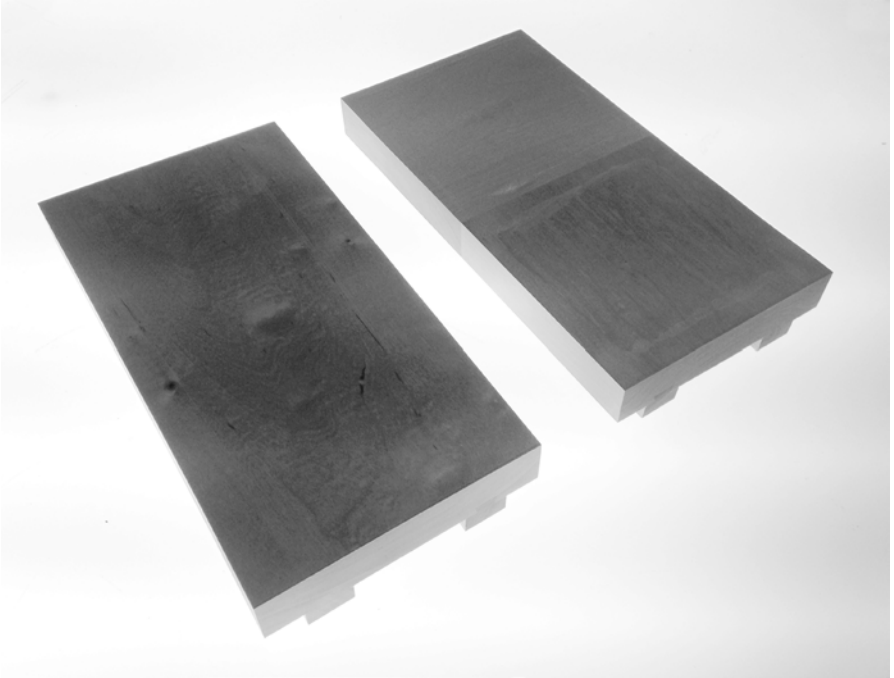
Laine määrittelee, kuinka fenomenologinen tutkimus on onnistunut, mikäli se saa näkemään ilmiön selkeämpänä ja monipuolisempana, kuin mitä se oli ennen tutkimusta (Laine 2010, 44). Entä onko niin, että väittämäni väistämättä köyhdyttävät ilmiön yksilöllistä moninaisuutta? Tarkoitukseni ei ole ollut köyhdyttää sitä, vaan nostaa

esiin tematisoitu karakterisointi kokemuksistani, jotka määrittelevät taitoa. Uskon edelleen, kuten alussa mainitsin, että yksittäisessä on jotain yleistä (Puusniekka ym. 2004). Tätä kautta koen saavuttaneeni laajempaa ymmärrystä tutkimuskohteesta. Koen nyt hahmottavani selkeämmin, mistä puhun, kun puhun taidosta.

Tutkielman luotettavuuden kannalta on pohdittava, tuliko ilmiön moninaisuudesta esiin vain ne piirteet, jotka kysymyksenasettelulla sallin esiin nostettaviksi? Voiko taito näyttäytyä täysin erilaisena kokemuksena, mikäli kysyisin siitä eri kysymyksiin? En osaa vastata tähän, mutta haluan nostaa huomiot esiin kritiikkinä ja osoituksena siitä, kuinka fenomenologia ei kykene vastaamaan tarkkoihin kysymyksiin. Sikäli myös tutkimuskysymykseni oli menetelmään nähden naiivi. En kyennyt yksiselitteisesti ymmärtämään mitä taito on, mutta kykenin ymmärtämään millainen taito on kokemuksena tarkasteltuna. Tätä kautta saavutin myös fenomenologista tietoa taidosta.

Mitä merkityksellistä tutkielma on tarjonnut minulle taidekasvatustajana? Tähän vastatakseni on minun ensin huomioitava, etten koe taidon roolia kuvataiteen kouluopetuksessa (taide-aineissa) yhtä keskeisenä kuin mitä se on teknisessä työssä (taito-aineissa). Kuitenkin taidolla on näissä molemmissa tärkeä rooli. Vaikka näen kuvataiteen tärkeimmäksi tehtäväksi kuvallisen lukutaidon ja mediakritiikin kehittämisen, en silti pidä sitä ainoana opetettavana sisältönä. Taito ymmärtämisenä ja olemisena, käsittämisenä, on edelleen näkemykseni mukaan yksi keino kokonaisvaltaisemman ymmärryksen rakentamiselle – siinä missä myös kuvallinen lukutaito ja mediakritiikki. Uskon näiden molempien olevan yhdessä osa tulevaa opettajuuttani.

Opettajuuteen kuuluu myös taito kyseenalaistaa totuttu. Yhden keinoon tähän voi tarjota tutkielmassani toteutunut fenomenologinen analyysi. Koin tutkielman opettaneen minulle ennen kaikkea keinoon kokemuksen systemaattiseen tutkimiseen. Fenomenologinen tarkastelu tarjoaa mahdollisuuden tutkia inhimillistä kokemusta. Sen avulla on mahdollista lisätä ymmärrystä yleisestä yksittäisen kokemuksen kautta.

Kuvassa valmiit tarjoilulautaset.

Lähdeluettelo

Kirjalliset lähteet:

Alasuutari, Pentti 1999. *Laadullinen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.

Adamson, Glenn 2010. *The craft reader*. Berg. Oxford International Publishers. Julkaistu verkossa: Google Books. URL: <http://books.google.fi/books?id=pdzxkDydYgYC&printsec=frontcover&hl=fi&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=true> (viitattu 15.3.2013)

Gill, Eric 1983. *A holy tradition of working: passages from the writings of Eric Gill*. Golgonooza Press.

Heidegger, Martin 2000. *Oleminen ja aika*. Sein und Zeit. [1927] Suom. Reijo Kupiainen, alkup. Tampere: Vastapaino.

Kaukinen, Leena 2003. *Ajatuksia käsityötieteen ontologiasta*. Teoksessa Virta, A. & Mattila, O (toim.) *Opettaja, asiantuntijuus ja yhteiskunta*. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisuja B 72, 307-315.

Klemola, Timo 2005. *Taidon filosofia – Filosofin taito*. Tampere: Tampere University Press.

Miettinen, Timo; Pulkkinen, Simo & Taipale, Joona 2010. *Johdanto* teoksesta *Fenomenologian ydinkysymyksiä*. Helsinki: Gaudeamus, 9-22.

Niiniluoto, Ilkka 1992. *Taito-kollokvion avaussanat*. Teoksesta Halonen, Ilpo, Airaksinen, Timo & Niiniluoto, Ilkka (toim.) 1992. *Taito*. Helsinki: Suomen filosofinen yhdistys, 5-9.

Niiniluoto, Ilkka 1992. *Taitotieto*. Teoksesta Halonen, Ilpo, Airaksinen, Timo & Niiniluoto, Ilkka (toim.) 1992. *Taito*. Helsinki: Suomen

filosofinen yhdistys, 51-57.

Nonaka, Ikujiro & Takeuchi, Hirotaka 1995. *The knowledge-creating company: how Japanese companies create the dynamics of innovation*. New York: Oxford University Press.

Laine, Timo 2010. *Miten kokemusta voidaan tutkia?* Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) *Ikku-noita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 28-45.

Perttula, Juha 2011. *Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria*. Teoksesta Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.) 2011. *Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen*. Rovaniemi: Lapin yliopisto kustannus, 115-157.

Polanyi, Michael 1966. *The Tacit Dimension*. London, Routledge. University of Chicago Press.

Pulkkinen, Simo 2010. *Husserlin fenomenologinen menetelmä*. Teoksesta Miettinen, Timo; Pulkkinen, Simo & Taipale, Joona (toim.) *Fenomenologian ydinkysymyksiä*. Helsinki: Gaudeamus, 25-44.

Rodin, Auguste 1922. *Taide: Keskusteluja mestarin kanssa*. Koonnut Paul Gsell. Suomentanut Lauri Ikonen. Porvoo: WSOY.

Ryle, Gilbert 2000. *The concept of mind*. [1949] England: Penguin Books.

Salminen, Antero 1988. *Lapsuuden kuvataide*. Teoksesta Koskinen, Inkeri (toim.) 2005. *Pääjalkainen*. Helsinki: Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja, 52-63.

Siukonen, Jyrki 2011. *Vasara ja hiljaisuus. Lyhyt johdatus työkalujen filosofiaan*. Helsinki: Kuvataideakatemia

Thoreau, Henry 1990. *Walden: elämää metsässä*. Walden; or, Life in the Woods. [1854] Suom. Mikko Kilpi. Helsinki: WSOY.

Varto, Juha 2001. *Esille saattamisen tutkiminen*. Teoksesta Satu Kiljunen & Mika Hannula (toim.) Taiteellinen tutkimus. Helsinki: Kuvataideakatemia, 49-58.

Varto, Juha 2011. *Taidepedagogiikan käytäntö, tiedonala ja tieteenala: Lyhyt katsaus lyhyen historian juoneen*. Teoksessa Eeva Anttila (toim.) Taiteen jälki. Helsinki: Teatterikorkeakoulun julkaisusarja 40, 17-32..

Ylieskola, Minna 2005. *Hiljainen tieto perinteisessä verhoilussa*. Teoksesta Leena Kaukinen & Miia Collanus (toim.) Tekstejä ja kangastuksia. Puheenvuoroja käsityöstä ja sen tulevaisuudesta. Tampere: Akatiimi, 197-206.

Verkkolähteet:

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietovarasto. URL: <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. (Viitattu 18.3.2013.)

Routio, Pentti: Fenomenologinen lähestymistapa. Tuotetiede. Taide-teollisen korkeakoulun virtuaaliyliopisto. [verkkoaineisto]. Helsinki. URL: <http://www.uiah.fi/virtu/materiaalit/tuotetiede/html_files/14111_totea.html#fenom> (viitattu 18.3.2013)

Varto, Juha 2005. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Helsinki: Elan Vital. [.pdf] URL:<http://arted.uiah.fi/synnyt/kirjat/varto_laadullisen_tutkimuksen_metodologia.pdf> (viitattu 2.4.2013)